

Okuliare Franza Schuberta

DÚHOVKA

2022

Publikácia o umení a kultúre ľudí so zrakovým postihnutím

ISBN: 978-80-973818-4-4

Obsah

Úvodník.....	3
Predstavujeme.....	5
Keď sa rozdávali talenty, šiel si dvakrát	5
Smiem prosiť?	15
Pozývame	23
Do koča i do voza.....	23
Cirkus naslepo	31
Vo svete módy.....	39
Šaty robia človeka.....	39
Kde sa vzali okuliare?.....	46
Zaujalo nás	51
Ako Luskáčik rozlúskol jeden problém	51
Krátky pohľad späť	59
Pred naším Brailom.....	59

Úvodník

Všetkým, čo milujú tradície!

Stará mama sa šla utopiť v slzách, keď sa sčista-jasna zjavil na prahu. Vysokánsky, hranatý, s bradou a fúzmi, ktoré sa beleli vločkami, s tvárou, akoby ju nešikovné dieťa vymodelovalo z hlíny, sem-tam ešte celkom nevediac, čo kam patrí. Ale na oči, tie láskavé, hnedé hlbiny, na tie nezabudlo. Tie jediné sme si pamätali aj my, lebo ujo Matej, čo ako chlapec starú mamu, strapatú a nohatú, raz zachránil z potoka pred rakmi a odohnal strašidlo v starom mlyne, je svetobežník a ako je rok dlhý doma ho niet.

Všetci, koľko nás bolo, sme sa hneď zhĺkli a on nám rozprával, ako to vo svete chodí. O tom, že do každého domu v Nemecku doveje divoký severný vietor Weihnachtsmanna, čo dobré deti odmeňuje, zlé odnáša preč vo vreci a neverné ženy trestá metlou, a že keď Santa hodí dolu každým americkým komínom darčeky, posilní sa mliekom a sušienkami, čo mu deti nechali pod stromčekom, a svoje soby nakŕmi mrkvou (tiež takou spodstromčekovou), vydá sa rovno do horúcej Austrálie. Chudák, v tom ťažkom červenom polárnom plášti. Ale nedá sa nič robiť, aj tam ho čakajú! Na čižmičku v Stredomorí z výšky len smutne hľadá. Toľko darčiekov by sa do nej zmestilo! Ale raz darmo, to je územie trojkráľovej starej a škaredej čarodejnice La Befany, nie jeho.

Stará mama mlčky počúvala s nami a napokon rozhodla, že tento rok na povalu po malý zošitok, previazaný belasou hodvábnou stužičkou, nemusím. Rodinnými receptami si uctíme troch kráľov, Vianoce budú u nás svetové! Starý otec ihneď doniesol svoju najlepšiu brandy a pustili sme sa do príprav anglického vianočného pudingu. Vystriedali sme sa pri ňom naozaj všetci, dokonca sme ho na počesť troch múdrych mužov miešali z východu na západ. Akurát teda malá Dorotka, čo ju sám ujo Matej na rukách držal, aby dočiahla, svoje pranie do hrnca kričala, vraj aby sa určite splnilo, tak teraz neviem, či to platí. Mincu i náprstok už máme pripravené, Rudko do pudingu vraj hodí ešte čosi, ale nikomu nechce prezradiť čo. Minestrone na sviatočnom stole stará mama rázne zavrhla (to nech si majú Taliani, ak im kapustnica nie je dosť dobrá!), ale ruskú kutyu zo zrníek a maku s medom i francúzske nugáty – biely, čierny s praženými mandľami a karamelizovaným medom a napokon červený s pistáciami a ružou – nám sľúbila.

V mene celej redakcie vám prajem, aby ste mali budúci rok pestrý a aby ste sa nebáli novôt, ktoré môžu všetko zmeniť v jedno veselé dobrodružstvo.

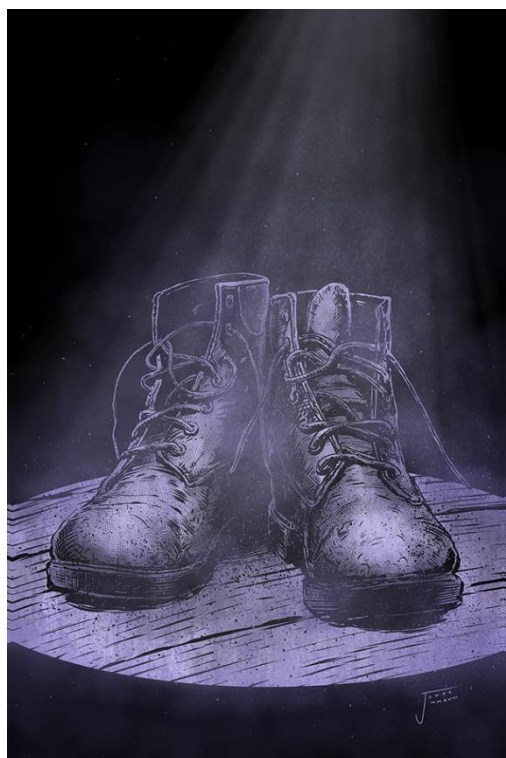
Šťastné a veselé čítanie!

autorka

Predstavujeme

Ked' sa rozdávali talenty, šiel si dvakrát

A možno nešiel vôbec, možno ho nimi sudičky zahrnuli ešte v kolíske, keď ticho a voňavo spal. Ktohovie. Isté ale je, že tá, ktorá prisudzuje odvahu a obratnosť, na neho prinajmenšom jedným očkom žmurkla. Už o čosi dlhšie pri ňom pobudla pani, čo učí vnímať pôvab slov, ale i krásu nevypovedaného, a tá, vďaka ktorej svetom neustále znejú tóny a melódie. Celú noc pri ňom ale prebdela pani v šatách s pestrofarebnými machuľami. Literárne nadanie sa pretavilo do viacerých textov piesní, scenárov či do knižky pre deti s názvom Tulíňkovi, hudobné sa podpísalo pod produkciu skupiny Cold Licks a pod albumy otca Janka Ledeckého, potvrdením výtvarného cítenia, videnia i zručnosti sú maľby olejom i akrylom, knižné ilustrácie, komiksové stripy a komiksový seriál v časopise Playboy, samostatné komiksy či designovanie kombinéz pre sestru Ester. Predstavujeme vám Jonáša Ledeckého.

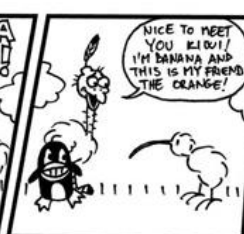
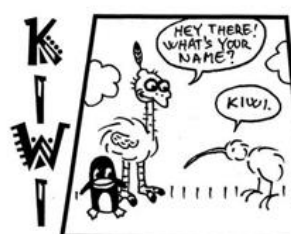
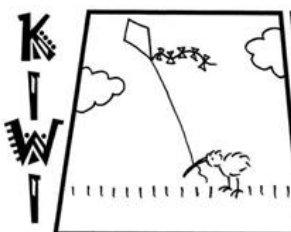
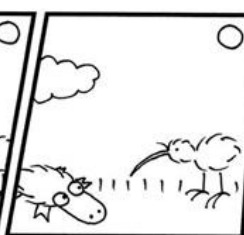
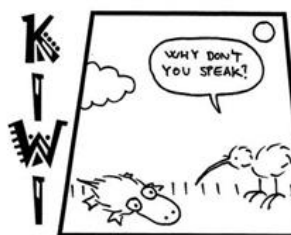
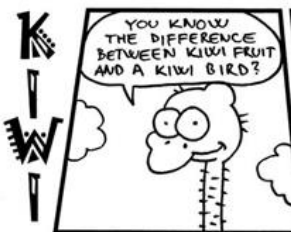
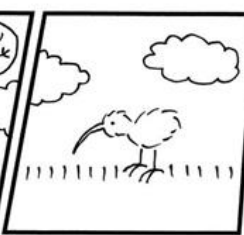
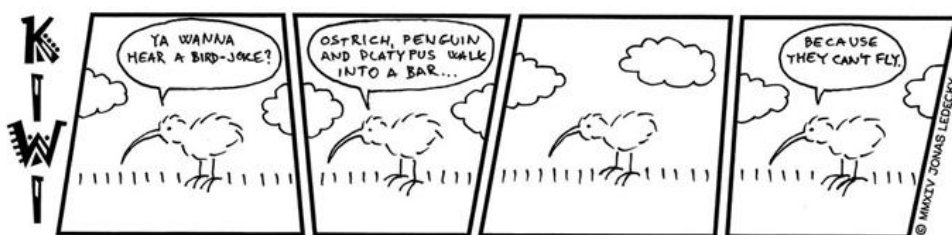

Vo vychádzkových topánkach a s poviedkami Karla Čapka v kapse
Zdroj: jonasledecky.com

To, že Jonáš vidí svet trochu inak, si rodičia uvedomili, keď im ako malý priniesol obrázok indiána so zelenou pokožkou. Postupne odhalili, že má problémy s rozoznávaním červenej a zelenej, ich odtieňov a odlíšením podobných farieb (hnedej od zelenej alebo fialovej od modrej). Ak sú však farby poriadne sýte, dostatočne kontrastné a osvetlené (ako napr. na semafore), dokáže ich identifikovať bez problémov.

V prípade, že človek nemá žiadnu inú diagnózu, pod ktorú by sa oftalmológ podpísal, porucha farbcitu nemusí byť na ceste za snami a úspechom neprekročiteľnou prekážkou. Nejednen výtvarník už takto prekračoval. Vedela som, že španielskemu renesančnému maliarovi, sochárovi a architektovi El Grecovi sa spätne diagnostikoval astigmatizmus, ale že svetoznámi Vincent van Gogh, Claude Monet či Edgar Degas nerozoznávali toľko farieb, koľko by zdravé ľudské oko rozoznávať malo, bola pre mňa novinka. A ak sa prizrieme tvorcom komiksov, môžeme zoznam rozšíriť o mená ako John Byrne (ktorý vdýchol život X-Menom alebo Spidermanovi), Albert Uderzo (autor Asterixa), a to ani zďaleka nie sme na konci. Priznám sa, že toto odhalenie zmiernilo moje prekvapenie z toho, že sa Jonáš Ledecký napriek deuteranomálii rozhodol pre štúdium na strednej škole reklamnej a umeleckej tvorby. Nedôvere niektorých učiteľov a profesorov sa, pravdaže, počas povinnej i nep povinnej dochádzky vyhnúť nedalo, ani horším známkam napr. pri vyfarbovaní topografickej mapy Českej republiky či na hodinách farebnej teórie, ale on sám bol presvedčený, že to pôjde.

„Väčšina mojich ilustrácií je čiernobiela. Začínam vždy ceruzou na papier, pokračujem atramentovými linerami a plniacimi štetcami. Ale ani farbám sa nevyhýbam. Nijako zvlášť o nich nepremýšľam, jednoducho používam tie, ktoré sa mi akurát hodia. To, že niektoré z nich rozoznám lepšie, iné horšie, nehrá žiadnu úlohu,“ objasnil mi situáciu Jonáš Ledecký. „Stalo sa, že som na komikse spolupracoval s ďalšími výtvarníkmi, ktorí moje kresby vyfarbovali (jednak som si až tak s farbami neveril, jednak nás vtedy prenasledovali termíny a takto sme si ušetrili čas), viaceré svoje kresby však vyfarbujem v počítači, takže ich môžem pohodlne upraviť aj sám. Nedávno som takto ilustroval knihu detských básničiek o zvieratkách Verše potrhle, ktorej autorom je môj otec. Musím povedať, že tá práca ma veľmi tešila. Knižné ilustrácie majú viacero podôb, mňa najviac baví tá výpravná, keď príbeh môžem niekam posunúť, dorozprávať ho, nielen navodiť atmosféru. Kniha mala veľký úspech, takže by sme sa chceli pustiť do druhého dielu,“ uzatvára s úsmevom.

Prvý komiks Jonáša Ledeckého KIWI

Zdroj: jonasledecky.com

Komiks ako vášeň

Vedeli ste, že prvé kreslené príbehy či reklamné komiksy sa objavili ako prílohy amerických nedeľných novín koncom 19. storočia v USA? O čosi

neskôr (v 30. rokoch 20. storočia) si mládež z časopisov už vystrihovala Tarzana, Mickey Mousea či Flasha Gordona, a keď sa na trhu objavil mimozemšťan, ktorý prijal identitu novinára Clarka Kenta, a o čosi neskôr Batman, prepuklo v Spojených štátoch amerických hotové šialenstvo a v dejinách odštartovala zlatá éra komiksu. Do strieborna sa začala sfarbovať v 50 rokoch, kedy superhrdinov v superkostýmoch, ktorí vďaka svojim superschopnostiam dokázali čeliť superzločincom vystriedali sci-fi, westernové, kriminálne, hororové alebo romantické komiksy. O to, aby nadpriemerné a nadľudské hlavné postavy predsa len celkom neupadli do zabudnutia, sa v tých časoch postaral jeden zatúlaný rádioaktívny pavúk (Spider-Man), Zmutovaný gén, ktorý sa u zopár jednotlivcov objavil v dôsledku evolučného skoku (X-Meni), a ak sa popozeralme po starom kontinente, čarovný nápoj, ktorý obyvateľom dedinky v Galii dodával nadľudskú silu (Asterix).

Pravdaže, životné osudy všetkých týchto hrdinov počas ich dlhoročnej mediálnej kariéry usmerňovalo množstvo scenáristov a výtvarníkov, preto hovoriť v prípade Jonáša Ledeckého o inšpiráciách americkou komiksovou superhrdinskou produkciou ako celkom nie je veľmi presné. Študoval rukopis legiend ako John Byrne (autor napr. X-Menov), Mike Mignola (Hellboy) John Romita Jr. (napr. Spider-Man), Todd McFarlane a Greg Capullo (Spawn), Jim Davis (Garfield), Albert Uderzo (Asterix) a postupne sa ťahy „len tak na skúšku“ začali ukladať do prvého vlastného komiksu. V roku 2009 mu ako pätnásťročnému vyšiel pod názvom KIWI. Koncom roku 2014 sa na trh dostalo pokračovanie KIWI: Frajeři choděj. V súčasnosti sa vtáča uhniesdilo v magazíne Paraple.

„Ako dieťa ma fascinovali nelietavé vtáky. Uvedomil som si, že práve z toho paradoxu sa dá veľa vyťažiť a cezeň vtipne poukázať na množstvo ľudských vlastností, najčastejšie na sebaľútosť,“ vrátili sme sa s Jonášom na začiatok, čiže do lavice 6. triedy ZŠ, na hodiny matematiky, kde si žiak Ledecký kreslil do zošita vtipy. Uchvátilo ho totiž, že prostredníctvom komiksu možno prerozprávať celý príbeh a že na rozdiel od knihy, kde si čitateľ všetko vizualizuje sám, alebo filmu, kde je obraz výsledok kompromisu, má autor komiksu absolútnu kontrolu nad tým, ako ho bude čitateľ vnímať. „O nejakých prepracovaných ilustráciách sa ale hovoriť nedá. Bola to jednoduchá čiernobiela štylizácia v linke, zdalo sa mi, že takto to najväčšmi sedí k štýlu humoru.“

Priblížte nám, prosím, ako vlastne komiks vzniká, myslím, keď si ním už človek nemusí spríjemňovať hodiny matematiky, ale môže sa mu oddať naplno. Vy ako výtvarník dostanete námet, hotové texty, alebo tvoríte spolu s autorom dialógov?

„Býva to rôzne. Pracoval som aj podľa scenárov spoluautorov, ale radšej si príbehy vymýšľam a píšem sám. Prácu vždy odštartuje nejaký námet. Napíšem si scenár, popíšem jednotlivé scény, dialógy a rozpočítam panely na stránku. Potom si urobím storyboard, teda hrubú verziu komiksu, ktorú kreslím na malý formát. V tejto fáze musím vyriešiť tvary panelov, umiestnenie bublín s dialógmi, celkovú štruktúru a kompozíciu, aby sa komiks dobre čítal. Keď som s tým spokojný, prichádza na rad samotná kresba. Najprv kreslím ceruzou, linky povytáham atramentom, všetky archy naskenujem a v počítači ich vyfarbím. Poslednou fázou je tzv. lettering, osadenie všetkých textov (bublín, zvukových efektov a pod.). Tie prípravy sú najzábavnejšie, samotná kresba býva otročina, pretože si vyžiada hodiny a hodiny za stolom.“

Jeden z najvýznamnejších panovníkov vrcholného stredoveku Karel IV. v komikse

Zdroj: jonasledecky.com

Českí velikáni v komikse

Otvoriť tie správne dvere do komiksového sveta pomohlo Jonášovi Ledeckému spracovanie príbehu jedného z najvýznamnejších panovníkov vrcholného stredoveku. Po strednej škole zašiel s portfóliom svojich prác za šéfredaktorom časopisu ABC Zdeňkom Ležákom, ktorý mu ponúkol spoluprácu na komikse o Karlovi IV., do ktorého sa pri príležitosti blížiaceho sa 700. výročia jeho narodenia akurát ako scenárista pustil. V prospech mladého výtvarníka hral nezameniteľný štýl, inklinácia k superhrdinskému prúdu a fakt, že dokázal kresliť zvieratá, najmä kone. A tak vznikol Karel IV. Pán sveta, ktorý vyšiel vo vydavateľstve Albatros začiatkom mája 2016. Pošepkám vám, že originálny návrh obálky bol v tom istom roku súčasťou dražby na charitatívnej akcii Pomozte deťom.

Karel IV. rukou Jonáša Ledeckého
Zdroj: jonasledecky.com

„O čosi neskôr sa na pretras dostal nápad prekresliť R.U.R.,“ pokračuje Jonáš Ledecký. „Na mňa to v tej dobe bolo priveľké sústo, ale pozdávala sa mi myšlienka urobiť komiks podľa Karla Čapka. Prišli mi na um jeho Povídky z jednej a druhej kapsy. Vybral som päť z nich, ktoré boli na komiksové spracovanie najvhodnejšie a začal som písať scenáre. Aby sme stihli termín Čapkovho výročia, oslovil som niekoľko ďalších výtvarníkov: Matyáša Namaia, Stana Sola, Petra Straníka a Martina Pospíšila. Ja sám som kreslil dve poviedky, a to Příklad dr. Mejzlíka a Vražedný útok.“

Treba povedať, že netradičné spracovanie Čapkovho hľadania pravdy a spravodlivosti prijala široká verejnosť, dokonca i kritika (šlo o legendu, takže zvlášť prísna) veľmi pozitívne. Priam cítite, ako recenzenti v duchu pritakávali, píšuc „autor ide po zmysle“, „ostáva verný Čapkovmu jazyku“, „os deja nevychyluje“ „čitateľa, pravdepodobne aj s originálom neoboznámeneho, prevedie príbehom s gráciou“ a „úspešne stupňuje pocit zvedavosti a napätia“.

Z komiksu Příklad Dr. Mejzlíka

Zdroj: jonasledecky.com

Šaty robia človeka a kombinézy superhrdinu

Ale aby ste držali krok aj v spoločnosti fanúšikov zimných športov, pospytovala som sa na jedno z tajomstiev úspechu svetovej špičky v zjazdovom lyžovaní a snowboardingu Ester Ledeckej. Pretože ono takisto súvisí s Jonášom a jeho komiksovou tvorbou.

„Nápad urobiť z Esterky takého „Ironmana“ som dostal počas ZOH 2014 v Soči, čo bola jej prvá olympiáda a od štartu ju nemohlo nič odradiť, dokonca ani zranenie chrčtice. Keď som videl, ako v takých bolestiach dokáže bojovať, cítil som, že bude potrebovať aj trochu psychickej podpory. Navyše, chcel som, aby medzi ostatnými pretekárkami vyzerala naozaj dobre a aby ju každý poľahky rozoznal,“ zaspomínal si Jonáš Ledecký. „A tak som pre ňu navrhol kombinézu, ktorá vyzerá ako jej exoskelet. Na helme si môžete všimnúť malé zlaté krídla, tie sú alúziou na zlaté krídla na sandáloch posla olympských bohov menom Hermes, boha rýchlosti, športu a športovcov. Ich tvar som poskladal z písmen S, T a R (eSTeR), ktoré sestra používa ako svoje logo. Členovia jej tímu majú na bundách logo All STR Team.“

Reprezentantka, ktorej bratova tvorivosť zlúčila do jednej viaceré jej lásky (sneh, rýchlu jazdu a kresleného Iron Mana, Kapitána Ameriku či Spider-Mana), netají svoje nadšenie. Držíme palce, aby sa vďaka unikátnej kombinéze s komiksovým motívom zakaždým menila na superhrdinku a aby sa ako na zlatých krídlach neohrozene nechala unášať priamo za zlatými medailami.

Vďaka unikátnej kombinácii s komiksovým motívom sa Ester Ledecká mení na superhrdinku

Zdroj: jonasledecky.com

V mene čitateľov Dúhovky veľmi pekne ďakujem za výlet do farebného sveta zázrakov, kde dobro víťazí nad zlom a kde nádej a spravodlivosť ešte neumreli.

Dušana Blašková

Smiem prosiť?

Od športu k umeniu, z prostredia plného mužskej energie k ženskej jemnosti, ladnosti a elegancii, od snov k skutočnosti. Tak vyzerá najnovšia cesta Henriety Farkašovej, ktorá sa z lyžiarok prezula rovno do lodičiek. Držiteľka Radu Ľudovíta Štúra I. triedy za významné zásluhy o rozvoj slovenského paralympijského športu a za šírenie dobrého mena SR v zahraničí a ocenenia Laureus World Sports Award pre športovú osobnosť roka so zdravotným znevýhodnením, mladá žena uznaná za najlepšiu paralympioničku sveta za rok 2019, deväťkrát ovenčená titulom najúspešnejšia slovenská športovkyňa z radov zdravotne znevýhodnených, lyžiarka s dvadsiatkou medailí zo svetových šampionátov (z toho so šestnástimi zlatými) a držiteľka jedenástich zlatých, dvoch strieborných a jednej bronzovej medaily zimných paralympijských hier sa dala na spoločenské tance.

Henriete Farkašovej sa tanec vždy páčil. Ladnosť toho pohybu, noblesa a elegancia s tým spojená. Dlho to ale bolo čosi tajomné, neznáme a v podstate aj nedosiahnuteľné, pretože v detstve ju obavy lekárov z odlúpnutia sietnice zo všetkého aktívneho na bežnej ZŠ vylúčili a doslova prikovali k stoličke. Hrubú čiaru za touto nútenou zdržanlivosťou urobil až nástup do špeciálnej školy v Levoči, kde mali metodiku telesnej výchovy pre deti so zrakovým postihnutím v malíčku a kde boli na šport vytvorené podmienky. Dokonca na rôzne druhy športu. Odjakživa pohybovo nadané dieťa, doslova živel, sa odrazu mohlo oddávať všetkému, po čom duša pišťala, a to v intenzite dovtedy nevidanej a neslýchanej. Zaľúbila sa do lyžovania, tanec sa s výnimkou venčeka na konci 9. triedy dostal do úzadia. Ale len na istý čas.

„Fascinácia tancom zo mňa nikdy úplne nevyprchala, a tak som sa pred pár rokmi rozhodla, že to vyskúšam“ rozhovorila sa zlatá paralympionička. „Vyrastala som s tromi bratmi, pohybujem sa vo svete športu, kde je predsa len tej mužskej energie akosi viac, tak som si povedala, že je na čase podporiť svoju ženskosť. Zatúžila som po elegancii a noblese, po ladnosti pohybu a rytmoch valčíka a cha-che. Možno to na prvé počutie bude znieť zvláštne, ale cítila som, že mi to môže pomôcť aj pri lyžovaní. Pravda, je to trošku iný druh pohybu, ale predsa len aj tu treba koordinovať všetky časti tela, sústrediť sa na to, čo v danom momente robia nohy a čo ruky, aké držanie sa odo mňa

očkáva a pod. A, samozrejme, takisto si treba pamätať sled pohybov. „Ale ako na to?“ pýtala som sa samej seba.“

Odpoveď získala počas rozhovorov s motivátorom projektu Sme si rovní, ktorý už niekoľko rokov zastrešuje Slovenský paralympijský výbor. Medailistka-nemedailistka, každý potrebuje v niektorých oblastiach povzbudiť a podporiť, zvlášť ak sa púšťa do niečoho nového. Motivátorovi sa zdôverila s tým, že premýšľa o hodinách tanca, najlepšie individuálnych – jednak by kvôli slabozrakosti asi nedokázala držať krok so skupinou, jednak kvôli tréningom, sústreďeniam a reprezentácii hrozil veľmi nepravidelný harmonogram kurzov. A vtedy sa prvýkrát dozvedela o tom, že v Bratislave tú možnosť má.

Slovenský, a predsa svetový

Školy, kde sa venujú integrovanému tancu pre ľudí so všetkými druhmi zdravotného postihnutia, by ste v Európe napočítali až dve: taliansku, ktorej rytmy a figúry udáva Marianna Cadei, a slovenskú, ktorú má v uzavretom držaní Andrej Mičunek. Prezident Svetovej asociácie integrovaného tanca, zakladateľ a prezident [TK Danube](#), porotca najvýznamnejších tanečných súťaží začal po rokoch, kedy sám reprezentoval Slovensko na prestížnych svetových súťažiach, tanečníkov trénovať. Vďaka jeho mimoriadnemu talentu, húževnatosti a precíznosti patrí Slovensko spolu s Poľskom a Ruskou federáciou k svetovej špičke v integrovanom tancovaní na vozíčku a v tanečnom športe na vozíčku. Sme niekoľkonásobnými vicemajstrami sveta, zlatí i bronzoví medailisti svetových pohárov, zlatí z otvorených majstrovstiev Ázie. Zbierku vzácných kovov pre Slovensko rozširujú aj dva páry z Poľska, ktoré do Bratislavy prichádzajú na tréningy, Andrej Mičunek je trénerom aj belgickej štátnej reprezentácie v tanci na vozíčku, ale tí získavajú medaily pre svoju krajinu. Len v zátvorke dodám, že o šampiónov sa naozaj ukážkovo starajú – majú právo chodiť na masáže, na hydromasáž do jacuzzi, v zime alebo pri nachladnutí do infrakabíny.

Ale späť na parket! V TK Danube v Bratislave učia ľudí s akýmkoľvek druhom zdravotného postihnutia spoločenské tance, t. j. štandardné, medzi ktoré patria viedenský a anglický valčík čiže waltz, slowfox, quickstep a tango, a latinskoamerické tance, ktorými sú samba, cha-cha, rumba, passodoble a jive. Dokonca si môžu vybrať, či bude hodina vedená po slovensky, anglicky, nemecky, francúzsky, rusky alebo po poľsky. Všetko do posledného detailu, posledného nášľapu sa riadi pravidlami. Ich autorom je Walter Laird, na ne nadväzuje tzv. voľný

program choreografie. Za adaptáciou a doplnením nových kreácií v integrovanom tanci stojí Andrej Mičunek. Smelo možno povedať, že ide o najpodrobnejšie a najcelistvejšie spracovanie na svete. Svedčí o tom fakt, že práve Andrej Mičunek odovzdával túto metodiku vo Veľkej Británii (kde sa mu dosiať ako jedinému Slovákovi za viac ako sto rokov dostalo tej cti prednášať v mekke tancovania Blackpoole), v Kanade, Španielsku, Rakúsku, Českej republike a v Gruzínsku. Choreografiu v pravom slova zmysle nevytvárajú, nóvum ich postupu spočíva práve v tom, že adaptujú už voľný repertoár z tanečného športu.

Pravdaže, v TK Danube sa môžete učiť tancovať aj bez medailových a titulových ambícií (to, či sú na mieste, aj tak posúdia odborníci, tí to majú v oku). Predošlé skúsenosti sa nevyžadujú, hudobný sluch neskúma – povedie vás partner, ktorý ho mať bude, a prax ukázala, že po určitom čase dostane do tela rytmus aj Pinocchio. Stačí mať viac ako 5 rokov, byť vytrvalý a mať o tanec veľký záujem. Na začiatku vás podrobia vstupnému pohovoru a ponúknu vám 2 – 3 hodiny na skúšku. Ak vás tanec osloví, pripraví sa plán hodín. V skupine i individuálne.

Na súťaži v integrovanom tanci v roku 2018

Zdroj: TK Danube

Raz, dva, tri, dva, dva, tri

S nevidiacimi si tanečný majster všetko aj povie, ale počas individuálnych hodín tancujú takzvané na kontakt, sú na sebe úplne nalepení. Takýmto spôsobom im ukazuje pohyb v priestore, pohyb jednotlivých častí tela. Samozrejme, keď treba, spôsobom sebe vlastným – rukami si učni pozerú, ako presne vyzerá nášľap na pätu, čo vtedy robí druhá noha a pod. Metodiky s týmito dotykmi jednoducho počítajú, pre nevidiacich je to oveľa výstižnejšie a názornejšie. Dotknú sa bedier, kolien či chodidiel učiteľa a hneď si pohyb vedia predstaviť a zopakovať ho.

„Tým, že ja som slabozraká, dokážem krokové variácie vnímať zrakom. Pán Mičunek stojí tak meter predou mnou, vždy mi nejakú časť choreografie ukáže a zároveň slovne popíše, čo presne robí a ako to robí,“ vysvetľuje mi Henrieta Farkašová. „Zopakuje mi to toľkokrát, koľko potrebujem, potom si ma chytí a skúsime si to spolu. Najprv v tichu, potom s hudbou. V tanečnej sále sú zrkadlá, čiže on moje pohyby vidí, občas sa stane že tú ktorú časť tancujem aj sama a on sa na mňa z určitej vzdialenosti pozerá, aby si bol istý, či som všetky tie prísuny, kríženia, nášľapovanie cez pätu a cez špičku pochopila správne. Takýmto spôsobom postupne vyskladáme tanec po tanci. Do detailov, ako sú vytáčanie hlavy, výraz tváre či jemné pohyby rúk a zápästí, sme sa zatiaľ nepúšťali. Predsa len som ešte začiatočník, na to sa kladie dôraz až neskôr, až keď má človek všetky kroky úplne zautomatizované.“

S čím sa ale počíta od začiatku, sú šaty a opätky. Zmienkou o pohodlných mäkkých teniskách, balerínkach či legínach som si vyslúžila predstierané pohoršenie, opodstatnenosť tohto rozhodnutia som však po krátkej úvahe uznala – na opätkoch má telo predsa len iné držanie, človek inak nášľapuje a v neposlednom rade si je istejší, keď sa po čase z tréningu dostane pred divákov. Súc v myšlienkach na parkete, vybavilo sa mi množstvo inzerátov na hodiny zumby, salsy a všeličoho bezpárového. Henrieta Farkašovej som prezradila, kde sa túlam.

„Pravdupovediac mňa individuálne tance nelákali. Keď som na parkete sama, cítim sa voľajaká neistá a stratená, ak nepoviem rovno trápna. Je pre mňa omnoho príjemnejšie tancovať s partnerom. Viem, že ma vedie, nemyslím len v priestore, ale tým, že ma drží, dokážem odčítať jeho pohyby a naladiť sa naňho. Ale ktohovie, možno keď si budem istejšia a budem tú sálu poznať, možno sa odvážim aj na čosi také.“

Dokážete pri všetkom tom vykrúcaní vnímať, kde v priestore sa aktuálne nachádzate? Ak áno, ako? Zrakom? Alebo máte nejaké orientačné body, napr. zdroj svetla či hudby? Nevidiacich to často značne dezorientuje.

„Áno, asi áno, hoci mne sa to ťažko posudzuje, pretože ako slabozraká to sledovať stíham. Musím ale povedať, že zatiaľ sa v podstate pohybujeme na pomerne malom kúsku sály, ale párkrát sme ju už obtancovali, a to keď sme si dali quickstep. Ale pravda je taká, že sa na ten priestor nesústredím. Plne sa odovzdám do rúk partnera a spoľahnem sa na to, že ma privedie, povedie aj odvedie. Tým, že netancujem sama, de facto ani nemusím mať neustále kontrolu nad tým, kde presne sa v sále aktuálne nachádzam. V tom „odovzdaní sa“ som vlastne vytrénovaná tak prirodzene – ľudí so zrakovým postihnutím často niekto sprevádza, často sa musia na toho niekoho vyladiť a vnímať informácie o teréne, zmene smeru a podobne, ktoré im sprievodcovia hovoria svojím telom.“

Henrieta Farkašová a Andrej Mičunek na parkete

Zdroj: HF

Vo dvojici

TK Danube funguje ako integrovaný klub, tzn. lekcie tanca môže navštevovať ktokoľvek, o žiadnych násilenstvách typu „po istom čase sa musíte stať tanečným partnerom vozíčkarky, nevidiaceho či autistu“ nemôže byť ani reči.

„My jednoducho vieme ľudí s postihnutím i tých bez neho a nechávame tomu voľný priebeh. Oni na našich vnútroklubových alebo medzinárodných podujatiach vidia, že integrovaný tanec je takisto umením na veľmi vysokej úrovni, a keď to chcú skúsiť, tak im tú možnosť dáme,“ odpovedá mi Andrej Mičunek na otázku, ako zháňajú tanečných partnerov. „Pod mojím vedením sa učia tancovať aj páry, kde majú obaja tanečníci ten istý druh zdravotného postihnutia (hovoríme tomu duo), pri nevidiacich a slabozrakých je to, pochopiteľne, nemysliteľné. Niekedy sa preto stane, že jednoducho vedie žena a nie muž.“

Z lyžiarok do lodičiek a naopak

V každej chvíli si uvedomovať držanie tela, postavenie trupu a panvy, koordinovať pohyby rúk a nôh a pamätať si, čo nasleduje – na trati brány, na parkete kroky.

„Ono podobností by sme našli aj viac, ale samo o sebe to neznamená nič. Rozhodne nie každý športovec môže byť tanečníkom a nie každý tanečník športovcom,“ objasňuje s úsmevom Henrieta Farkašová. „Mala som možnosť tancovať s niektorými priateľmi z brandže, ale... Áno, hudba hrala, áno, boli sme na parkete, áno, vykonávali sme nejaký pohyb, ale hoci so mnou kadejako triasli, nevedela som sa na nich naladiť. Ak vy počujete a cítite rytmus a váš tanečný partner nie, nevyhnutne to skončí tak, že si každý pôjde svoje. Nedá sa nič robiť.“

Láka vás aj pri tanci skúsiť siahnuť po medailových pozíciách? Pretože pán Mičunek tú možnosť dáva.

„Pravdupovediac, vôbec som nad tým nepremýšľala. Momentálne sa intenzívne venujem lyžovaniu, tréningom, sústredeniam a reprezentácii, takže na tanec ani nemám toľko času, koľko by som chcela, a hlavne koľko by som potrebovala na to, aby som sa pretancovala čo i len do súťaže, nie to ešte k medaile. Ale uvidíme, čo život prinesie.“

No, ale asi môžeme prezradiť, že na jar tohto roku ste až tak ďaleko od tanečnej súťaže neboli.

„To je pravda. Ešte niekedy v decembri mi volala Adela Vinczeová, či by som nemala záujem zúčastniť sa ďalšieho ročníka Let's Dance. Veľmi ma to prekvapilo a nepochybne by to bola veľmi cenná skúsenosť, ale prišlo to v čase, keď vrcholili moje štvorročné prípravy na zimné paralympijské hry v Pekingu, takže som nad tým vlastne ani nerozmýšľala. Ktohovie, či ma ešte oslovia a či sa budem môcť zapojiť. Vnímam, že v zahraničí je teraz trend zapájať do takýchto show paralympionikov a pokladám to za veľmi nenásilnú osvetu o tom, že aj človek so zdravotným postihnutím toho dokáže naozaj veľa. Hovorím, uvidíme, čo mi budúcnosť v spoločenskom tanci prinesie,“ uzatvára Henrieta Farkašová.

Henrieta Farkašová a jej navádzač Martin Motyka, ktorí na 13. zimných paralympijských hrách 2022 v Pekingu získali v disciplíne paraalpské lyžovanie žien zlato

Zdroj: SITA

Post skriptum

Ak aj vy túžite po spoločenskom tanci, nedajte sa odradiť! Kto vám splní sen, ak si ho nespĺníte vy sami? Vymeniť tepláky za oblek, ortopedickú obuv za lodičky a popové vyvreliny za orchester môžete kedykoľvek! V TK Danube prijímajú záujemcov celoročne, takže to, že september je dávno preč a január zas hneď za dverami, nech vás netrápi. Do rúk

Andreja Mičuneka sa môžete zveriť kedykoľvek. Ručím vám za to, že do roka a do dňa nespoznáte samých seba!

Dušana Blašková

Pozývame

Do koča i do voza

Pozvánku sme vám poslali dostavníkom, ak pohoniči kdesi neprepriahajú, zrejme k vám už dorazili. Radi by sme vás totiž uniesli do časov dávno minulých. Nech sa páči, páni do elegantných Mylordov napravo, dámy do Viktórií naľavo. Ak si jazdu chcete užiť spoločne, usad'te sa, prosím, v luxusných Landaueroch a Landauletoch alebo v diskrétnych mestských Coupé. Pre čitateľov z Liptova a Oravy sú zabezpečené pohodlné kryté sane. Kto by dofučal vláčikom a potreboval dovoz zo stanice, na rohu ulice nájdete malé a ľahké Fiakre. Samozrejme, účet hradí redakcia. Čakáme vás v obci Oravský Podzámok v Múzeu šľachtických kočiarov a saní.

Na počiatku bolo koleso. Vynález, ktorý dodnes hýbe svetom, sa pravdepodobne zrodil pred viac ako 6500 rokmi v Mezopotámii, a hoci dejiny Ázie, Egypta ani rímskej ríše nie sú na zmienky o koňoch, voloch či osloch zapriahnutých do kár a vozov skúpe, konštrukčným riešením, rýchlosťou, pohodlnosťou ani vzhľadom veru tie, ktoré poznáme z filmov, nepripomínali.

Začiatkom 13. storočia dostal život na kráľovskom dvore nové obrátky práve vďaka kočom (hľadať za tým ale treba ženu, muži usúdili, že takáto jazda je pre ich majestát nedôstojná) a rytieri a veľmoži ich počet rýchlo znásobili. V baroku a rokoku nabrali na krásu – vo veľkom sa zlátilo, striebrilo, maľovalo a vyrezávalo (je verejným tajomstvom, že svadobný koč manželky cisára Leopolda I. zhltol 38 tisíc zlatiek), skutočná revolúcia vo vývoji kočov však nastala po roku 1804, kedy sa priamo na karosériu začali upevňovať elipsovité listové perá. Spôsobilo to výrazné zlepšenie stability a zvýšenie rýchlosti, no a potom sa na to nabaľovalo ostatné – skvalitňovanie stavu ciest, rozvoj cestovania a napokon nebývalý dopyt po vozoch, kočoch a saniach. Začali vznikať väčšie i menšie typy, otvorené i kryté, určené na najrôznejšie príležitosti, aké si len viete predstaviť. Písalo sa 19. storočie a nastala zlatá éra dopravy na kopytách a kolesách. A prv, než si natiahnem rukavice a vyrazím, vám pošepkám ešte dve veci: prvú o kolesách – aby totiž pohonič mohol voz či koč vytočiť, boli predné menšie než zadné (na rozdiel od amerických modelov, kde boli rovnako veľké); druhú

o rýchlosti – kôň síce vyvinie rýchlosť okolo 40 km/hod., ale prinajmenšom poldruhametrová kabína a 600 až 1000 kíl navyše toto číslo zníži. Bežne sa koče pohybovali asi 10-kilometrovou rýchlosťou, hoci na krátke vzdialenosti sa mohla vyšplhať aj na dvadsiatku, v extrémnych prípadoch aj na tridsiatku. Hotovo. Nasadať!

Gazdovský voz

Zdroj: DV

Vtáka poznáš po perí, človeka po koči

Boli to síce nepísané, ale predsa len pravidlá. V celom Uhorsku, ba čo, v celej Európe by ste prišli do rečí, keby ste si ako predstaviteľ vysokej šľachty alebo duchovenstva vybrali iný ako ten najväčší koč, keby ste, súc barónom či grófom, zapriahli viac ako povolené štyri kone, ak by ste sa narodili ako nižší šľachtic, zrejme by vám mlčky prisúdili bričku o dvoch konských silách. Ale vystúpme po tomto spoločenskom rebríčku postupne.

„Sedliaci si kupovali rebriniaky,“ pustil sa hneď na prahu Múzea šľachtických kočiarov a saní do rozprávania Daniel Veščičík. „Jednoduché úžitkové vozy ťahali kone alebo voly, slúžili na zvoz sena, slamy či zožatého obilia, tzv. hnojové vozy vyvážali na pole hnoj. Pohonič zvyčajne kráčal vedľa voza a odtiaľ ho kočíroval. Na svadbu sa rebriniaky vyčistili, vyzdobili farebnými stuhami, zeleným rozmarínom a kvetmi (živými, v niektorých oblastiach Slovenska vyrábali slobodné nevestine kamarátky aj papierové) a popri svadobčanoch a krojovaných furmanoch viezli aj muzikantov a spevákov. V zime sa rebriny, kolesá, predná i zadná náprava od seba jednoducho oddelili a poviesili na stenu, aby voz nezaberal miesto. Väčší gazdovia si potrpeli na železom spevnené drevo, remeselníci na jednoduché bričky, v ktorých mohli sedadlá sklopiť, naložiť tovarom a pobrať sa na trh predávať.“

Výroba luxusnejších kočov trvala aj vyše roka a vyžiadala si majstrov viacerých remesiel. Stolárov, sedlárov, zámočníkov, lakiernikov, kolárov, kováčov, kožiarov, gumárov, čalúnikov, lampárov, sklárov, zlatníkov a pozlacovačov, remenárov, uzďarov, či košíkárov. Najčastejšie sa siahalo po dreve jaseňa, ktoré sa popri peknej kresbe vyznačovalo tvrdosťou, pružnosťou a odolnosťou, vyššie vrstvy si žiadali orech alebo mahagón, ktoré sa dovážali z Ameriky. Oceľové perá a osi prichádzali z Offenbachu a hlavne zo Steyru, prírodná koža na výrobu sedadiel, hovädzia na sklápacie strechy boli z domácich zdrojov (hoci apretúra sa robila v krajinách nemeckých), jemná kozia koža pochádzala z Francúzska, lakovaná z Anglicka. Čalúnenie ste si mohli vybrať súkenné, vlnené, menčestrové, damaškové, zamatové alebo hodvábne. Samozrejme, za všetko navyše sa platilo. Za otváracie dvierka, kľučku zo slonoviny aj za spúšťacie okienka. A blyšťať sa to veru blyšťalo poriadne! Na polokrytý koč ste si museli nahonobiť takých 550 až 600 zlatiek, na dvojsedadlové Coupé 800 a na štvormiestny Landauer s dvoma koženými sklápacími strechami oproti sebe 800 až 900. A aby vám v pľúcach dychu naozaj neostalo, poviem vám, že páni mali tých kočov hneď niekoľko, v Červenom Kláštore aj zo 30.

Parkwagen

Zdroj: DV

Od myšlienky k činu

„Treba si uvedomiť, že tie najluxusnejšie koče neboli vyrábané sériovo – každý kus bol originál,“ objasňuje Daniel Veščičík. „S patentmi na nejaký konštrukčný prvok či dizajn si vtedy nik hlavu nelámali. Stačilo sa vybrať na niektorú z výstav, alebo si prelistovať rakúsky, nemecký alebo francúzsky časopis, obkresliť si zaujímavý model a zaradiť ho do svojho katalógu. V celom Rakúsko-Uhorsku by ste školu pre výrobcov vozov a kočov hľadali márne, vzdelanie a skúsenosti sa získavali v cudzine a po návrate sa zakladali špecializované továrne.“

V roku 1902 ich len v Rakúsko-Uhorsku fungovalo približne 386, okrem iných pôsobil už aj podnik Ignáca Šustalu v Kopřivnici, ktorý sa neskôr premenoval na Tatra. Ten vyrobil približne 1000 kusov ročne a svoje diela dodával aj na cisársky dvor do Viedne, na kráľovské do Rumunska

a Bulharska, ale aj do afrického Johannesburgu či austrálskeho Melbourne.

Ale ani územie dnešného Slovenska sa nemuselo hanbiť. K najznámejším majstrom patrili Gustáv Šimko v Turčianskom sv. Martine a Anton Marschall v Bratislave, ktorý zamestnával 48 ľudí a vyrábal okolo 170 druhov kočov, napr. drožky, tzv. esterházijské koče s blatníkmi, brzdami na zadných kolesách a s prednými svetlami, štvorsedadlové prútené koče s baldachýnom, omnibusy, ale aj pohrebné koče.

Jeden z najvzácnejších exponátov múzea je Rockaway
Zdroj: DV

Nech sa páči nastúpiť!

Múzeum šľachtických kočiarov a saní v Oravskom Podzámku je jedinečnou a najrozsiahlejšou zbierkou svojho druhu na Slovensku. Funguje od 1. mája 2008 a nachádza sa v ňom celkovo 21 exkluzívnych exponátov v pôvodnom, ale hlavne renovovanom stave. Všetky

pochádzajú z konca 19. a začiatku 20. storočia, kedy éra kočiarov vrcholila. Presné datovanie sa ale určuje veľmi ťažko.

„S istotou vieme, že v zbierke máme sane z roku 1867,“ uspokojuje moju zvedavosť, týkajúcu sa najstaršieho kusu, Daniel Veščičík. „Zistili sme to vlastne náhodou, pri ich rekonštrukcii. Oddelovali sme jednotlivé vrstvy čalúnenia – pevnú látku, konskú sršť, ktorá sa používala ako výplň – a na novinách, ktoré spevňovali vrecovinu z vnútornej strany, bol uvedený rok ich vydania. Niekedy zvykli výrobcovia označiť koč štítkom, na drevo pod čalúnením vypáliť svoje iniciály, príp. rok výroby, ale, žiaľ, pravidlo to nebolo. K väčšine sa žiadne doklady nezachovali. V podstate ani to, kto ten ktorý voz či koč používal, sa dnes nedá zistiť. Samozrejme, odhliadnuc od prípadov, keď sa zachovali v kaštieli alebo na hrade, vtedy vieme, ktorej rodine patrili, ale inak nie.“

Medzi najvzácnejšie exponáty múzea rozhodne patrí Rockaway, štvorkolesový kočiar s typicky pretiahnutou strechou až ponad kozlík, pomenovaný podľa mestečka v USA. Vyrábali sa len na objednávku a boli veľmi drahé. Tento vyšiel z českej fabriky a je jediný svojho druhu na Slovensku. Niečo podobné môžete obdivovať najbližšie až v holandskom národnom múzeu. Ďalšou vzácnosťou, ktorú uchovávajú, je koč na poslednú cestu. Pohrebné kočiare boli oproti iným ťažšie (1300 až 1400 kg) a dlhšie (samotný koč 5 metrov, keď k tomu pripočítame dvoj- alebo štvorzáprah, dosiahneme úctyhodných 11 metrov). Aby nebolo treba objednávať kočiar zvlášť pre katolíkov latinského a byzantského obradu a pre evanjelikov, v hornej časti sa podľa vierovyznania zosnulého priskrutkoval jednoduchý alebo dvojramenný kríž, príp. kalich. Nekonečná niť na výšivkách (vzor bez začiatku a konca) symbolizuje večný kolobeh, po bokoch vidieť okrem symbolu zvončekov aj okrídlené postavy, ktoré držia v ruke vavrínový veniec, anjelsky motív však badať aj na dvoch centrálnych sklách. Koč má vzadu dvierka, ktorými sa dovnútra vkladala rakva. Pohrebné kočie sa na Slovensku používali ešte v 80. rokoch, ale naďabiť na ne môžete aj dnes, niektoré spoločnosti ich ešte v ponuke majú.

Pohrebný koč

Zdroj: DV

Čo koč, to príbeh

Každý koč mal svoje vlastné pomenovanie – odkazoval na miesto svojho vzniku, konštruktéra alebo významnú osobnosť, ktorá v ňom jazdievala. V múzeu tak môžete obdivovať napr. Berlinu, luxusný cestovný kočiar so zatvorenou karosériou, ktorý pochádza z Nemecka, či Victoriu, ktorá vznikla koncom 19. storočia na počesť anglickej kráľovnej. Tieto štvorkolesové tátoše so sklápacou strechou, ktoré sa dodávali do celej Európy, mali vpredu odnímateľný kozlík, takže dámy, pre ktoré bol určený, mohli jazdiť alebo s kočišom, alebo samy. S Danielom Veščičíkom sme pri tejto téme chvíľu pobudli.

„Príbehov, ktoré tieto kočiare už doslova previezli stáročiami, je neúrekom. Jeden z nich napr. hovorí, že konštruktérovi jedného z malých a ľahkých kočov visel na stene obrázok sv. Fiacra, patróna záhradníkov, a tak svoje dielo nazval fiakrom. Druhý zas spomína parížsky hotel sv. Fiacria, neďaleko ktorého bolo stojisko kočov na prenájom. Svätý Fiacrius sa tak stal aj patrónom parížskych taxikárov. Neskôr mal každý hotel vlastný koč, tzv. omnibus, ale to je už trochu iná kapitola. Taká úsmevnejšia historka (ťažko dnes spoľahlivo určiť, čo je na nej pravdy) sa spája s mestským Landauerom, ktorý si u nás tiež môžete prezrieť. Názov sa pravdepodobne odvodzuje od mesta Landau v Bavorsku, z ktorého v 17. storočí cestoval akýsi pán. Jeho meno síce

historici nezachytili, čo sa však traduje dodnes, je jeho rozhodnutie – aby sa mu totiž kolesá počas jazdy nevznietili, rozkázal poddaným rozostaviť sa pozdĺž cesty a zalievať mu ich vodou.“

Súčasťou expozície sú aj figuríny v dobových kostýmoch a, pravdaže, sane. Ich karoséria nemá podvozok, ale ohnuté sanice, niektoré bývajú vpredu zdobené drobnou hlavou orla alebo leva. V 19. storočí boli bežné aj drevené sánky na detské zimné radovánky, sane na psí záprah, ale aj sane ťahané koňmi, ktoré takisto mohli byť otvorené alebo kryté.

Začiatok konca

Rozvojom železníc a čoraz častejším schovávaním konských síl pod plech sa začiatkom 20. storočia vozy a koče zo zaprášených vidieckych i dláždených mestských ciest postupne povytrácali a remeselníci sa uchýlili v novovznikajúcom automobilovom priemysle. Prvé autá boli svojím tvarom kočom veľmi podobné, záznamy z bratislavskej továrne Antona Marschalla prezrádzajú, že v rokoch 1895 – 1897 bol do koča osadený motor s benzínovým pohonom a vznikol tak prvý automobil na Slovensku. Do konca II. svetovej vojny sa elegantné povozy ťahané koňmi vyrábali už len sporadicky. Do zabudnutia však, vďaka Bohu, úplne neodhrkotali.

Múzeum šľachtických kočiarov a saní

Adresa: Oravský podzámok č.18 (priamo pod Oravským hradom)

Otváracia doba: v máji len cez víkend od 9:30. do 18:00, v júni, júli a v auguste denne od 9:30. do 18:00, po dohode je možné prezrieť si expozíciu aj mimo otváracích hodín, ale len pre skupinu 20 a viac osôb

Vstupné: dospelí 2,50 €, deti vo veku od 6 do 18 rokov 1,50 €, študenti nad 18 rokov, dôchodcovia nad 62 rokov, držiteľia preukazu ZŤP a ZŤP-S 2 €, fotografovanie 1 € a videozáznam 2 €

Web: www.muzeumkociarov.sk/

Kontakt: muzeum.kociarov@zoznam.sk, 0903 471 735

Heslo: dotýkať sa je dovolené

Dušana Blašková

Cirkus naslepo

Keď sa najbližšie vyberiete do stovežatej, pospytujte sa domácich, ako sa dostať na Vlastislavovu. Tam sa poriadne porozhliadnite, ktorá z budov by mohla byť murovaným šapitó, a započúvajte sa do spleti pouličných zvukov. Nepokúšajte sa však zachytiť ani rev zvierat, ani melódie flašinetu, to by boli márne snahy. K číslu 11 vás zaručene dovedú kriky a smiechy tých mešťanov, ktorí sa učia žonglovať, stavať ľudské pyramídy, majú hodinu klauningu, pozemnej alebo závesnej akrobacie, chodia po rukách, stoja na hlave, skúšajú si niektorú z balančných techník, alebo tancujú. A keď na priečelí zočítate nápis [CIRQUEON – Centrum pro nový cirkus](#), viete, že ste na mieste.

V predpoludňajších hodinách sa tri veľké telocvične zaplnia profesionálmi z cirkusových, divadelných a tanečných spoločností, popoludnie patrí širokej verejnosti. Blíži cirkus prijíma akrobatov a klaunov, ktorí sa len nedávno naučili chodiť, Family cirkus troj- až päťročné deti a ich rodičov, ďalšie workshopy sú otvorené pre školákov, študentov, dospelých i seniorov. Jednotlivcov i skupiny. Lektori (umelci, performer, pedagógovia, sociálni a zdravotnícki pracovníci) vedú jednorazové i pravidelné kurzy, základným a stredným školám ponúkajú alternatívnu hodinu telesnej výchovy s využitím techník nového cirkusu, Základy cirkusovej pedagogiky odovzdávajú učiteľom, terapeutom a sociálnym pracovníkom. CIRQUEON však popri tom na poli výskumu i výučby spolupracuje s akademickými pracoviskami, vydáva odborné publikácie, recenzie a podcasty zamerané na cirkusovú pedagogiku a prevádzkuje unikátnu knižnicu o novom cirkuse. Na rováži toho ale má oveľa viac! Zastrešuje medzinárodný festival nového cirkusu Cirkopolis, usporadúva komunitný festival Nuselské dvorky, založil a koordinuje sieť Cirkonet, t. j. česko-slovenskú platformu na podporu, rozvoj a advokáciu sociálneho a mladého cirkusu.

Balansovanie na Rola-Bola

Autor: Tristan Ben Mahjoub (CIRQUEON)

Cirkusovým jazykom sa dohovoríte všade a so všetkými

Ľudia so zrakovým, sluchovým, telesným, mentálnym i viacnásobným postihnutím, pacienti v nemocniciach, ohrozené deti i deti z detských domovov, Rómovia, ľudia bojujúci s drogovou závislosťou, ľudia s psychiatrickými diagnózami či osoby vo výkone trestu. Cirkus nepozná obmedzenia. Netradične, zábavne a veľmi efektívne vás privedie k vytýčenému cieľu.

„Nápad pracovať s nevidiacimi a slabozrakými k nám dovialo až z Fínska. A keď sa v pavilóne nemocnice Bohnice objavil jeden mladík so zrakovým postihnutím, premenili sme ho v čin a postavili sme sa k nemu ako k výzve,“ prezradila mi Katka Klusáková, ktorá spolu s Adamom Jarchovským tieto kurzy viedla. „Skontaktovali sme sa s organizáciami, ktoré v ČR zastrešujú ľudí s týmto postihnutím, a postupne sa sformovala skupina piatich študentov, ktorí začali život pod šapitó ochutnávať sústo po súste. Stretávali sme sa pravidelne, dokonca niekoľko rokov a spoločne sme hľadali spôsoby, ako si aj ľudia so zrakovým postihnutím môžu cirkusové disciplíny užiť, aké postupy máme my ako lektori zvoliť, a ako to podať tak, aby to bolo pre nich čo najzrozumiteľnejšie. Svätluška nám zasvietila na cestu k rodinám, kde

mal niektorý člen zrakové postihnutie, a tak sme raz ročne pripravovali aj program celorepublikových zrazov. Nikdy sme ale nemali ambíciu verejne vystupovať, skôr sme to vnímali ako spoločné chvíle, kedy sme sa učili rozprávať cirkusovým jazykom.“

Ste prvým cirkusom, ktorý sa do niečoho takého pustil?

„Nie, to určite nie. Cirkus ako nástroj sociálnej práce je pomerne starý koncept, nejaké metodologické materiály sme k dispozícii mali, skôr by som povedala, že sme ich len dopĺňali o nejaké naše postrehy. V tom čase sme už totiž mali za sebou niekoľko medzinárodných projektov na tému social cirkus, počas ktorých nám partneri z Belgicka, Grécka, Nemecka a Španielska ponúkli svoje know-how.“

Žonglovať možno aj so šatkou

Autor: Tristan Ben Mahjoub (CIRQUEON)

Prístupný, neprístupný, idem!

V Cirqueone mali nevidiaci a slabozrakí možnosť vyskúšať si naozaj všetko. Asi najmenej priaznivcov si kvôli množstvu kotúľov a „strmhlov“ získala pozemná akrobacia, hneď za ňou sa ocitli ľudské pyramídy. Do ich stavania sa síce dokázali zapojiť, ale nadšenie sa akosi nedostavilo, pretože to najdôležitejšie – vizuálny efekt – vnímať nedokázali.

Ale vtedy, keď obaja metodickí vedúci lektorského tímu Katka a Adam prichystali artistické balančné pomôcky, sa veru zahanbiť nedali. Moja bojazlivá časť ďakovala za štyri solídne nohy stoličky, ktoré som počas rozhovoru pre istotu občas ukradomky skontrolovala, tá odvážnejšia bola v duchu s tými, ktorí si skúsili balansovanie na Rola-Bola (na doske, pod ktorou sa krúti valec), chôdzu po lane či Walking Globe.

„Jeden z našich najodvážnejších študentov chcel stoj čo stoj vyvrátiť teórie, že nevidiaci sa kráčať po lane naučiť nemôže. Bol veľmi vytrvalý, dokonca si doma urobil z dreva trenažér,“ spomína s úsmevom Katka Klusáková. „Oceľové lano, po ktorom chodieval tu v priestoroch Cirqueonu, mal natiahnuté vo výške kolena, maximálne polovice stehna, takže keď sa priveľmi prevážil na niektorú stranu, jednoducho zoskočil na zem. Aby sa mu rovnováha hľadala ľahšie, skúsili sme na druhý koniec umiestniť niečo, čo vydávalo zvuk, pohrať sa s tým, aby sa mohol sám istiť povrazmi, experimentovali sme ale aj s funambulizmom. Ide o špeciálnu techniku chôdze na lane, pri ktorej má človek v rukách dlhú, ťažkú tyč a balans vlastne udržiava prevažne pomocou nej. Z vodorovnej polohy, v ktorej ju drží pred sebou, ju môže kedykoľvek vychýliť a získať rovnováhu. Od každého to chce veľa času a trpezlivosti, pre nevidiaceho to má ale jednu veľkú výhodu: tyčou dočiahne na zem, takže sa v prípade potreby môže oprieť, vyrovnať a nemusí z lana zoskakovať.“

Kráčať sa ale dá napr. aj na veľkej guli z tvrdého plastu. Hovorí sa tomu Walking Globe. To sa dá poľahky aj bez akejkoľvek zrakovej kontroly, pretože človek cíti, či sa valí dopredu alebo dozadu. Úlohou lektorov je vtedy účastníkov „len“ jemne usmerňovať, aby presne vedeli, kde v priestore sa nachádzajú.

Podme však ešte o čosi vyššie! K závesnej akrobacii. Dobrý zrak nie, ale výnimočnú fyzickú zdatnosť a obratnosť si rozhodne vyžaduje. Na dvoch pruhoch visiacej látky sa možno šplhať, spúšťať, otáčať dolu hlavou, alebo sa zamotávať, mimoriadne efektné prvky však svojím telom človek vytvorí aj na hrazde, t. j. na približne 60 centimetrov dlhej kovovej tyči, ktorá sa, prichytená na oboch koncoch pevným lanom, nachádza v horizontálnej polohe v určitej výške nad zemou.

Dali by ste sa nahovoriť na zopár krokov na veľkej guli z tvrdého plastu?
 Autor: Tristan Ben Mahjoub (CIRQUEON)

Umenie žonglérske

Ale akýže by to bol cirkus bez žonglovania? Partia z Cirqueonu žonglovala asi najčastejšie s loptičkami. Obyčajnými, ozvučenými, dokonca v rámci jedného zaujímavého experimentu aj s voňavými. Niektorí slabozrakí sa načahovali za farebne najvýraznejšími loptičkami, iní dbali na to, aby zakaždým stáli oproti oknu a mohli vnímať ich tieň. Pýtate sa, čo nevidiaci? Možno ste vedeli, možno nie, ale pojem žonglovanie ukrýva nielen vyhadzovanie loptičiek do vzduchu a ich chytanie, ale v podstate akúkoľvek manipuláciu s predmetmi od výmyslu sveta, dokonca aj v priamom kontakte s telom. Do vzduchu vyhadzovali napr. šatky, ktoré sú v porovnaní s loptičkami oveľa väčšie a ich pohyb je pomalší. Stačilo teda (naozaj naslepo) hrabnúť rukou pred seba a dosť často ich zachytili. Pokiaľ ide o loptičky, nevidiaci začínali tým, že si loptičku z pravej ruky zavreli medzi ľavým uchom a plecom. Keď zovretie povolili a loptičku trochu usmernili, skotúľala sa po tele a skĺzla do dlane ľavej ruky, ktorú mali pripravenú približne v úrovni pásu, niekedy aj trochu nižšie. Vďaka tomu, že trasu loptičky dokázali bez problémov sledovať, vedeli presne, kam dôjde, a teda kde ju majú chytať. Ľavou rukou potom vložiť loptičku krížom pod pravé ucho, opäť zavrieť, povoliť

a chytiť. Funguje to na rovnakom princípe, ako keď sa loptičky vyhadzujú do vzduchu, akurát si žonglér priestor nekontroluje zrakom, ale sústredí sa na to, kadiaľ sa mu po tele kotúľa. Nevidiaci, ktorých to v Cirqueone učili, zvládli s prehľadom žonglovať s tromi loptičkami naraz.

A skôr, než sa spolu s Katkou Klusákovou posadíme do hľadiska a vychutnáme si umenie jedného výnimočne nadaného nevidiaceho žongléra, prezradím vám ešte čosi. Začiatkom milénia sledovali poprední vedci z Oxfordu pomerne veľkú skupinu akrobatov, ktorí sa tejto klasickej cirkusovej disciplíny venovali. Výsledky štúdie preukázali nevídaný vplyv na množstvo šedej kôry mozgovej. Žonglovanie by sa teda zrejme pokojne mohlo zaradiť medzi formy prevencie degeneratívnych nervových ochorení. S ostrosťou zraku to vôbec nesúvisí – či človek vyhadzuje loptičky do vzduchu, alebo sa mu kotúľajú po tele, princíp je rovnaký, akurát pri nevidiacich si to vyžaduje viac času. A teraz už šup každý na svoje miesto!

„Jeden z našich študentov sa žonglovaniu venoval dosť intenzívne. Skombinoval žonglovanie na telo a žonglovanie vo vzduchu s balančnými technikami. Loptičky z rúk vyhadzoval tak, aby mu dopadali na hrudník, odtiaľ sa skotúľali dole do dlaní, kde ich zbieral a znova vyhadzoval. Sem-tam však žonglovanie prerušil, jednu z troch loptičiek si presunul na hlavu, kde ňou balansoval a rôzne s ňou manipuloval. Šlo mu to naozaj výborne! Som si istá, že keby naďalej trénoval, naučil by sa žonglovať vo vzduchu tak ako ktorýkoľvek iný artista. Jednoducho by to už mal v rukách. Vedel by odhadnúť, či loptičku vyhodil správne, mal by presnú predstavu o tom, ako rýchlo a kde sa pohybuje, a teda aj kedy a kam dopadne.“

A aby som vám neostala nič dlžná, prezradím, že účastníci workshopov Cirqueonu ešte točili tanierom (predstavte si tyč, na ktorej je plastový tanier s ráfikom a vašou úlohou je roztočiť ten tanier tak, aby ste tyč dostali do jeho stredu a točil sa sám. Ide to aj bez zraku, pretože váhu i pohyb cítiť v ruke.) a skúšali Flowerstick (čo je manipulácia s takou strapatou tyčou – človek ju môže vyhadzovať, točiť, rolovať a pod.).

Ako nevidiaci žonglujú s loptičkami
Autor: Tristan Ben Mahjoub (CIRQUEON)

Točenie tanierom
Autor: Tristan Ben Mahjoub (CIRQUEON)

Záverom

V súčasnosti sa v Cirquione nevidiaci a slabozrakí nestretávajú, ale nik z lektorov ešte nehodil bielu palicu do žita. Centrum pre nový cirkus totiž ešte ani zďaleka všetky svoje tajomstvá nevydal.

CIRQUEON – Centrum pre nový cirkus vznikol vďaka podpore mesta Praha a Ministerstva kultúry ČR

Dušana Blašková

Vo svete módy

Šaty robia človeka

Štyri sekundy. Toľko vraj trvá, kým sa náš prvý dojem sformuje do úsudku. Podvedome vnímame osobitú auru, ktorá človeka obklopuje, jeho postavu, spôsob chôdze, reč tela, farbu a moduláciu hlasu a napokon štýl obliekania. Cítíme, či je náš spoločník sám sebou, alebo máme dočinenia s nejakou umelou hmotou, ktorá svoje skutočné ja ukryla kdesi hlboko pod povrchom. Nájsť svoj štýl, vyzdvihnúť pôvaby, zamaskovať nedokonalosti a očarovať tak okolie svojou jedinečnosťou býva poriadnou výzvou. Pre každého. Pre ženy so zrakovým postihnutím ale zvlášť.

Zvedavosť ma vyhnala. Chodila som, načúvala a nahliadala, pýtala sa, keď som nemala dosť. Sprava som zachytila, že móda je len huncútstvo vidiacich a obliekať sa človek má v podstate len preto, lebo ľudia sa obliekajú, zľava zas zaznievalo, že nevidiaci predsa nemôže vyzeráť ako hastroš. Niektorým tichým, nesmelým hlasom doplnil, že nežijeme v špeciálnom svete, kde je vizuál zbytočný, preto nám neostáva iné, ako sa niektoré veci jednoducho naučiť a nevymykať sa hneď na prvý pohľad.

Niektorým ľudovým múdrostiam už síce platnosť vypršala, ale šaty ešte stále robia človeka, či sa nám to páči alebo nie. Pekne upravený, farebne i štýlom zladený človek budí dobrý dojem, vzbudzuje väčšiu úctu a rešpekt, pomerne dosť ovplyvní aj spôsob chôdze, gestá a mimika. A, čo takisto nie je zanedbateľné, vysielá signál, že aj napriek slepote či slabozrakosti sa vie v spoločnosti orientovať. Pravdaže, najdôležitejšie je, aby štýl obliekania vyjadroval osobnosť, aby bol človek naozaj autentický. Konzervatívne duše sa môžu zhmotniť napr. v priliehavom kostýme dokonale sediaceho strihu, z látky pastelovej alebo neutrálnej farby, ktorá pekne drží tvar, naopak, sýte, výrazné farby či kombinácia bielej a čiernej môžu poukázať na vašu dynamickú povahu, niekomu zas slobodu a prirodzenosť prinesie mäkký, najlepšie prírodný materiál v zemitých farbách. Tuším, čo sa vám teraz ženie hlavou! Nielen že to vyzerá ako hotová veda, ono to hotová veda skutočne je! Niektoré veci ale treba jednoducho vedieť, pretože dať si k obleku flanelovú košeľu alebo skombinovať satén a vlnu... no, o dobrom vkuse to veľmi nesvedčí.

Ak chcete schému porušiť, prosím, ale nech sa to udeje s vaším plným vedomím, a nie z nedostatku relevantných informácií.

Nevidiaca modelka

Zdroj: www.monomoda.org

Povedz, všetky farby vetra rozoznáš?

Ani zďaleka! Ale žiaden strach, nik okrem Pocahontas ich nerozozná! Ak ale pominiem skupinu tých nevidiacich, ktorým sú farby úplne ľahostajné, existuje značná časť nevidiacich, ktorá sa ich usiluje uchopiť. Cez informáciu či emóciu.

Farby treba zvládnuť minimálne na konverzačnej úrovni (tráva je zelená, rozkvitnutá púpava žltá a vlčí mak červený), z praktických dôvodov (nemožno si pod biele šaty obliecť tmavú bielizeň, ani prať sa nedá hocičo s hocičím), ale aj preto, že kultúra a umenie sú plné farebnej symboliky (ak sa kdesi mihne ružový slon, treba mať jasno v tom, že ide o fikciu, ak fialová krava, bude sa maškrtiť). Skrátka, farbu treba v niektorých prípadoch vedieť interpretovať.

Pýtate sa, ako to s tými emóciami vlastne je? Na jednom workshope s vizážistkou poprosili jedného mladého muža, nevidiaceho od narodenia, aby popísal, čo sa mu spája so zelenou farbou. Nepoznal ju, preto sa ho ostatní usilovali naviesť:

„Zelená vznikne zmiešaním žltej a modrej. Tie farby v tebe niečo vyvolávajú?“

„Áno, žltá, to je farba radosti, lúčov a energie slnka, modrá mi dáva pocit sebaistoty. Nie je studená, pretože je to farba neba, keď ho prežiarí slnko.“

„Skús teraz zobrať časť slnka a takú istú časť neba, zmiešať ich a povedz, čo v tebe evokuje zelená.“

Mladík sa zamyslel a po chvíli povedal: „Zelená je rovnováha.“

Samozrejme, nie každý nevidiaci má takýto dar, k niekomu sa farby jednoducho neprihovoria a musí si bez hlbšieho porozumenia zapamätať, že červená a oranžová sa k sebe nehodia a že bielu, sivú a čiernu možno skombinovať s hocijakou inou farbou. Takýto postup býva ale zradný, pretože nie je červená ako červená a to, pri všetkej úcte k programátorom a vývojárom, neodhalí ani indikátor farieb. Omnoho praktickejšie je pýtať sa konkrétne na to, čo visí na vešiaku u vás doma, a potom sa „jednoducho“ naučiť vhodné kombinácie doslova ako klávesové skratky. Zopár kúskov, ktoré sa dajú zladiť s čímkoľvek, sa, pravdaže, nájdu v každom šatníku. Nevidiacej i vidiacej ženy.

Dovoľte mi ešte dve výpovede a uzavrieme stať o farbách.

„Ja osobne sa vyhýbam oblečeniu v jednej farbe, lebo to vraj vyzerá fádne,“ hovorí nevidiaca mladá žena, „ale ak zvolím oblečenie v jej

odtieňoch, budí to pozitívne ohlasy, takže je to zrejme zaujímavejšie.“ Šatník má pestrý, vždy, keď si niečo kupuje, má presnú predstavu, čo chce – kabát takého a takého strihu a dĺžky, s takým a takým zapínaním a takej a takej farby, aby na ňom nebolo možné odhaliť prítomnosť vodiaceho psa.

„Vôbec neladím,“ priznáva ďalšia nevidiaca. „Ľudia, ktorí majú s výberom môjho oblečenia niečo spoločné, vedia, že nemám kapacitu na to, aby som sa s tým takto zaoberala a pamätala si, čo s čím áno a čo s čím nie. Snažia sa mi radiť s vedomím, že budem kombinovať hocičo s hocičím, a teda potrebujem kúsky čo najneutrálnejšie. Netuším, či to vychádza, ale zároveň viem, že keby sa mi niečo z tohto konceptu príliš vymklo, niekto z môjho bezprostredného okolia by ma upozornil, že tejto kombinácii sa mám nabudúce vyhnúť. Ale určite sa o mne nedá vyhlásiť, že chodím pekne zladená a že vidieť, že mi na tom záleží. No a pri tých zriedkavých príležitostiach, keď treba vyzeráť slávnostnejšie, viem iba toľko, že to pre mňa znamená čierne topánky, čierne nohavice a hore niečo svetlé, farebnejšie. Obávam sa, že nič ďalšie na tému ladenia ku mne už asi neprenikne.“

Aneta, v Poľsku známejšia ako jednooká bojovníčka, v roli modelky
Zdroj: www.monomoda.org

**„Móda sa mení, ale štýl zostáva rovnaký.“
(Coco Chanel)**

Rovnováha estetiky a pohodlia, príjemný, zväčša prírodný materiál, nič obtiahnuté, výstredné, vyzývavé či priesvitné. Tak dopadla moja minianketka o štýle, ktorý nevidiace ženy preferujú. Neraz sa usilujú o to,

aby aj svojím oblečením vyjadrili svoj charakter, aby sa hodilo ku konkrétnej príležitosti a k typu práce, ktorú vykonávajú. Vek a postavu nezmieňujem, pretože to je samozrejmé. Pri hladkých, jednofarebných materiáloch dbajú aj na doplnky, častejšie však zlaté alebo strieborné šperky, ktoré sa na rozdiel od bižutérie, hodia prakticky ku všetkému.

„Mám rada, ak môžem prostredníctvom oblečenia demonštrovať svoju ženskosť. Keby som mohla, celý rok by som nosila šaty, dlhé sukne, blúzky a tak,“ zdôverila sa jedna z respondentiek. „Zároveň nikdy neprekračujem istú hranicu: nenosím priveľa ružovej, nemaľujem sa, nenosím topánky na vysokých podpätkoch – chcem byť žena, nie krehká éterická bytosť. Bohužiaľ, takáto elegancia nie vždy korešponduje s mojím životným štýlom. Nakoľko sa často nedokážem zaobiť bez tradičného batohu na chrbte, bolo potrebné nájsť športový kompromis, napr. v podobe rifľových sukní.“

Veľká ponuka, malý výber

Vraj samostatné nakupovanie oblečenia! Nedajte sa vysmiať! Slabozrakému sa všetky ružové, modré a ktovieaké stojany s vešiakmi akurát tak zlejú do jednej machule, nevidiacemu sa palica zamotá do visiach nohavic a všetko strhne na zem. Bude rád, ak ho nevypoklonujú. Ale nie, to som teraz, samozrejme, zveličila, pravdou však je, že až na svetlé výnimky, kedy slabozrakí nakupujú cez internet (pravda, ak narazia na obchod s výstižnými popismi, presnými mierami a fotkami, ktoré možno dostatočne zväčšiť, trpezlivosť e-shopov si dovoľm vyzdvihnúť takisto), je pri výbere oblečenia zväčša potrebný k ruke niekto dôveryhodný. Niekto, kto bude rešpektovať vkus nevidiaceho a nie mu potichu vtlačať vlastnú osobnosť. Väčšinou ide o mamy, sestry, kamarátky či asistentky. Ale vraj aj budúce a súčasné svokry nie sú na zahodenie.

„Väčšinou nakupujem s asistentkou, často ju ale poverím on-line nákupom, nakoľko už dokonale pozná môj vkus,“ dočítala som sa v jednej z anketových odpovedí. „Niekedy sa však tak trochu dobrodružne vyberiem na nákup „na blit“ do obchodu, kde sa už trochu poznám s predavačkami a nechám si od nich poradiť. Dodatočná konzultácia s asistentkou väčšinou dopadne dobre, no minimálne raz sa mi takýto experiment vyslovene nevyplatil. Najbláznivejšie sú však nákupy s ľuďmi, o ktorých estetickom cítení nič neviem. Napr. jeden pamätný nákup s mojou tetou skončil hromadným naplnením kontajnera na oblečenie. No a ešte mám špeciálneho mužského asistenta, s ktorým konzultujem tie kusy, o ktorých mám pochybnosti z hľadiska vyzývavosti,

nakoľko ho považujem za najväčšieho kritika trendov ženského obliekania. Ak on skonštatuje, že nohavice nie sú príliš obtiahnuté, alebo že červená nie je vulgárne červená, viem, že môžem pokojne spať.“

Keď máte na šatách ťahák v Braillovom písme

Zdroj: www.nowymarketing.pl

Najlepšie (skoro) na koniec

Ponoriac sa do témy, naďabila som na niekoľko skutočne pozoruhodných iniciatív. Raz za čas sa z anonymného davu vynorí niekto, kto si myslí, že potrebujeme špeciálnu módu. Ako príklad možno uviesť Litovčanku Rugile Gumuliaskautieovú, ktorá si dáva záležať predovšetkým na reliéfnej štruktúre materiálov, do svojich modelov však zakaždým zakomponuje aj informáciu o konfekcii, ktorú možno získať hmatom. Strihy si možno prezrieť osobitne, vystrihnuté z papiera. Modelky a modely so zrakovým postihnutím sa do najrôznejších kampaní zapájajú pomerne bežne, s celkom zaujímavou kampaňou prišlo pred niekoľkými rokmi centrum rehabilitácie ľudí so zrakovým postihnutím v Peru. Prezentovali možnosti pracovného uplatnenia nevidiacich, ktorí zároveň predvádzali slnečné okuliare istej firmy.

Ale aj Braillovo písmo sa dá esteticky a funkčne využiť. Okrem naozaj štýlových kúskov oblečenia a opaskov z prírodnej kože, ktoré vytvorila Eva Olexíková a o ktorých sa môžete dočítať v minuloročnej Dúhovke, som sa dopátrala aj ku kampani s heslom Farby sú pre všetkých. Spustil

ju obchod s oblečením pre ľudí s aktívnym životným štýlom, jej ambasádorom bol Paweł Urbański, nevidiaci Poliak, ktorý v roku 2008 vyliezol na Kilimandžáro. Na obraillenej visačke si gramotný zákazník mohol prečítať napr. „červená ako západ slnka“ či „biela ako oblaky“. Niektoré zlatníctva v Českej republike dokonca ponúkajú možnosť vyskladať z maličkých kamienkov ľubovoľný odkaz na prstienok či náhrdelník zo zlata alebo striebra.

Jediný svojho druhu

Vizážisti tvrdia, kade chodia, že pokusy vtesnať sa do nejakých vopred daných schém sú na nič. Človek sa akosi podvedome vzpiera, nepamätá si slovíčka z príslušného módného jazyka, a preto sa nie a nie rozrozprávať. Náš štýl by mal odzrkadľovať našu osobnosť, vyjadrovať to jedinečné, čo v nás je. Upravený a zladený človek vysieľa okoliu pozitívne signály, a keďže si tu na tom svete nažívame všetci spoločne, načim nám rešpektovať, že šaty stále robia človeka. Vlastne nielen šaty, ale aj hodinky, šperky či bižutéria, topánky, tašky, kabelky, a okuliare. Apropos okuliare...

Kde sa vzali okuliare?

Zmienky o pokusoch pomôcť prírode ľudským umom nachádzame už v staroveku. Mudrci, šamani i ránhojiči toho o zdraví, zvlášť o stave, fungovaní a chorobách očí veľa nevedeli, ale spôsoby, ako zlepšiť zrak, hľadali naozaj usilovne, to im uprieť nemožno. Experimentovalo sa so sklom, ktoré ľudstvo poznalo už dávno pred vstupom do nášho letopočtu, s opracovávaním drahých kameňov, s ohýbaním zrkadiel. Kým sme sa však od okrúhlych sklenených nádob, vyplnených vodou, ktorými si starí Gréci a Rimania zväčšovali písaný text, dopracovali k šošovkám a napokon k okuliarom, minulo ešte pekných pár storočí.

Brille

Či už v ankete Otec okuliarov v Európe zahlasujete za učenca Salvina degli Armatihho alebo dominikánskeho mnícha Alessandra della Spinu, tak či tak sa ocitneme v Taliansku na konci 13. storočia. Práve tu sa totiž objavili prvé šošovky, tzv. kamienky na čítanie. Jasnejší pohľad na svet (prínajmenšom teda na texty kníh, prepisovaných za múrmi kláštorov)

zabezpečilo „jednoduché“ opracovanie, resp. vyhladenie kremeňa a kryštálu. A keďže najvhodnejší kryštál niesol pomenovanie beryll, pre novú vizuálnu pomôcku sa z nemčiny postupne uchytilo a rozšírilo označenie Brille. Ale nepredbiehajme dobu!

Približne v tom čase do toho poriadne fúkli aj sklári z továrne na Murane, malom ostrove severne od Benátok, ktorá bola dlho považovaná za centrum sklárskej výroby a svoju odbornosť a hlavne výrobné tajomstvo si starostlivo chránila – zákazom opustiť ostrov, dokonca hrozbou smrti popravením. Prísne opatrenia boli na mieste – v tom čase totiž boli, dnes by sme povedali – výhradným distribútorom bieleho skla, ktoré bolo na výrobu optických pomôcok nevyhnutné.

“Nožničkové” okuliare z roku 1300

Zdroj: Wikicommons CC

V polovici 15. storočia zaplavili Európu inkunábuly, človek gramotný už nebol takou vzácnosťou, a keď na prelome 16. a 17. storočia nemecký astronóm, fyzik, optik a matematik Johannes Kepler nielenže vysvetlil funkciu oboch očí, ale predovšetkým navrhol šošovky už aj pre krátkozrakých, s nápadmi tvorcov a predajcov okuliarov sa akoby roztrhlo vrece. Časy, keď sa do rámov vkladali sklá len po jednom, boli dávno preč, šošovky sa už bežne spájali skobou, a keďže nad tým, ako ich uchytiť, sa ešte všetky hlavy lámali a ľudia si ich jednoducho museli pred očami pridržať, sústredili sa na dizajn. Obruby sa vyhotovovali z dreva, kože, rohoviny, kostice, korytnačiny a, pravdaže, z kovov: medi, bronzu, striebra i zlata. Boli symbolom učených a výsadou bohatých, dejiny módy síce už tiež začínali písať, ale zatiaľ len takým roztraseným, neistým ťahom.

Prv, než sa dáme do gala, musíme spoločne absolvovať ešte dve návštevy:

- prvú u amerického štátnika a vynálezcu Benjamina Franklina, ktorý v roku 1784 spojením dvoch optických šošoviek vytvoril sklá pre ľudí, ktorí mali diagnostikovanú ďalekozrakosť aj krátkozrakosť (dodnes sú bifokálne šošovky známe aj ako Franklinove sklá);
- druhú u anglického matematika a astronóma Sira Georga Biddella Airyho, ktorý sa v roku 1825 (niektoré zdroje uvádzajú o 2 roky neskôr) podpísal pod vynález cylindrických šošoviek, vhodných pre astigmatikov.

Módu s veľkým M privialo až 19. storočie. V 30. rokoch sa najmä pruskí ofícieri, Rusi a Rakúšania, ktorí si potrpeli na eleganciu a vznešenosť, zaslúžili o rozšírenie monokla. Áno, to sú tie jednošošovkové okuliare, ktoré sa jemnou retiazkou prichytávali o odev a vkladali do vrečka. Pomerne rýchlo ich nasledoval lorňon (jedno sklíčko s rúčkou), lornet (dve sklíčka, spojené rukoväťou), cviker (sklíčka bez rukoväte, nasadzované na nos) a binokle, resp. pince-nez, ktoré preslávil napr. ruský spisovateľ Anton Pavlovič Čechov.

No a 20. storočie, to už bola móda s kapitálkami! Trendy udávali (a dodnes udávajú) celebrity. Zoberte si len tzv. mačacie okuliare, ktoré sa vďaka kráskam ako Audrey Hepburn, Marilyn Monroe či Elizabeth Taylor stali symbolom ženskosti, elegancie a originality. Vo viacerých vlnách leteli pilotky – lebo Paul McCartney, Ringo Starr a Freddie Mercury, nehovoriac o boome filmu Top gun, lenonky, teda neveliké okrúhle sklá v tenkom kovovom ráme, ktoré za názov vďaka Johnovi Lennonovi a za rozšírenie hnutiu hippies, či okuliare s masívnym, najčastejšie čiernym rámom, ktoré preslávil najmä režisér, scenárista, spisovateľ, herec a komik Woody Allen.

Replika stredovekých okuliarov v drevenom ráme

Zdroj: Wikicommons CC Vassil

Jednoduché a pritom geniálne

Tristo rokov sa šošovky pridŕžali pred očami, kládli na nos alebo medzi obočie a lícnu kosť. O pohodlí, nedajbože stabilite však nemohlo byť ani reči. Vedci dlho hľadali spôsob upevnenia okuliarov, ktorý by bol univerzálny, to znamená taký, že by sa popasoval so všetkými škodoradosťami prírody na našich nosoch a ušiach. Spočiatku sa okuliare prichytávali štipcami na čiapku, neskôr Španieli priviazali na šošovky hodvábne stuhy a uviazali ich okolo uší, Číňania na koniec stužiek uviazali malé závažia, aby ostali na uchu a nemuseli sa okolo ucha uväzovať. No uznajte sami! Jednoduchý a pritom geniálny nápad dostal v 30. rokoch 18. storočia londýnsky optik Edward Scarlett, ktorý k šošovkám pripevnil dve tuhé tyče a postaral sa tým o vznik stráníc. O viac než 20 rokov návrhár okuliarov James Ayscough pridal pánty a nastalo ďalšie „jednoducho“ – zložil ich.

Na letné dni

Snaha tlmiť slnečné lúče je stará ako ľudstvo samo, efektivita ochrany je však podstatne mladšia. Ponorila som sa aj do týchto dejín a zistila, že niekoľko riadkov v kapitolke o slnečných okuliaroch si za odrážkou „pravek“ uchmatli príslušníci kmeňa Inuitov (Eskimákov), ktorí sa pred snežnou slepotou chránili sploštenými kúskami dreva alebo kostí, rímsky cisár Nero – milovník gladiátorských zápasov, ktorý si pred očami držal vyleštený priehľadný smaragd, a Číňania, ktorí si do rámov vkladali plochý dymový kremeň. Traduje sa, že ich používali najmä sudcovia, aby počas pojednávania nemohol nik z ich očí vyčítať žiadne emócie. Napriek experimentom s použitím modrých a zelených šošoviek, ktorým sa v polovici 17. stor. venoval anglický optik James Ayscough, skutočnú ochranu pred slnečnými lúčmi prinieslo až storočie dvadsiate – objav filtra, ktorý absorboval ultrafialové a infračervené žiarenie.

A teraz sa, prosím, opäť pripútajte, o chvíľu pristávame v dnešných časoch. Ďakujem vám za príjemnú spoločnosť a niekedy opäť dovidenia!

Dušana Blašková

Zaujalo nás

Ako Luskáčik rozlúskol jeden problém

Rozprávkový balet o dievčatku, ktoré sa zaľúbi do Luskáčika, sa v čase Vianoc uvádza azda v každom divadle sveta. Príbeh ponúkol čitateľom E. T. A. Hoffman už v 18. storočí, ale hlavný choreograf imperátorských divadiel v Rusku Marius Ivanovič Petipa, ktorý si u Čajkovského titul objednal, ho v takejto podobe považoval za príliš temný, preto siahol po romantickejšej verzii z pera Alexandra Dumasa st. Po prvýkrát ho uviedlo Imperátorské divadlo v Petrohrade 18. decembra 1892, istý čas sa tešil veľkej popularite, tá ale postupne opadla a balet akoby zapadol prachom. Ten z neho poriadne sfúkol až ruský choreograf Vasilij Vajnonen, ktorý mu v roku 1960 dal inú podobu. Uplynulo však ďalšie desaťročie, kým sa dostal aj na západoeurópske scény. A hoci niekde nájde pod vianočným stromčekom drevenú hračku s veľkou čeľusťou na lúskanie orechov Clara (podľa originálneho Hoffmanovho príbehu), inde Marie (podľa Dumasovej verzie) a zas inde Mášenka (ako hrdinku premenovala sovietska vláda), zakaždým škaredá a smiešna bábka s láskavými očami a milým úsmevom vstúpi do jej snov ako princ a spoločne prežijú tajomné dobrodružstvá. Vďaka audiokomentáru ich môžete prežívať s nimi.

Myšlienka sprístupniť balet aj nevidiacim sa u Galiny Kubalovej rodila postupne. Reálne kontúry však zrejme získala na svetovej premiére tanečnej grotesky Tulák Chaplin s podtitulom Pocta géniovi, ktorú na jar roku 2019 uviedlo Slovenské národné divadlo (SND). Všetkými milovaný nemotorný páňko s cylindrom na hlave, vo vrecovitých nohaviciach a nadrozmerných topánkach, neustále krútiaci paličkou, však pre ňu osobne nebol hlavnou postavou. Charlieho staršieho brata 15 ročného Sydneyho totiž stvárnil jej syn Jakub. Zmocnil sa jej smútok a frustrácia, pretože, súc nevidiaca, netušila ani len to, kedy je na pódiu, nie to ešte aby vnímala jeho tanečné umenie.

„Moje prvé kroky viedli k pani Gabriele Béderovej, zástupkyni pre umelecké predmety na Tanečnom konzervatóriu Evy Jaczovej, kde môj syn študuje a kde ja pôsobím ako rehabilitačná masérka. Predostrela som jej nápad sprístupniť klasický tanec ľuďom so zrakovým postihnutím

a zároveň som ju požiadala o sprostredkovanie stretnutia s vtedajším riaditeľom baletu SND Jozefom Dolinským ml. Konzervatórium bolo veľmi nadšené, divadlo zdržanlivé, pre to som však mala plné pochopenie. Postupne sa však našim odhodlaním „nakazili“ a začali sme pátrať po titule, ktorý by bol najvhodnejší. Aby to zapadlo do mojej predstavy a splnilo technické možnosti divadla, muselo to byť niečo, čo sa hráva na všetkých svetových scénach, navyše pravidelne, predstavenie určené pre čo najširšie publikum, najlepšie aj detského aj dospelého diváka. A zrazu sme to mali! Luskáčik!“

Abeceda baletu

Jadro baletnej techniky je na celom svete štandardizované. Ruská, francúzska, anglická alebo talianska škola, všetky vychádzajú z tzv. klasického baletu a dopĺňajú ho o variácie z národných tancov či fantázie svojich zakladateľov – choreografov. Preto ak na pódiu zachytíte veľkú šírku a dynamiku v tanci, vedzte, že baletku učili ruskí majstri, tanec v nižších pozíciách s dôrazom na rýchlu a precíznu prácu nôh zas svedčí o štúdiu na Apeninskom polostrove.

„Mojím cieľom bolo sprístupniť toto vznešené umenie naozaj všetkým, nielen nevidiacim a slabozrakým,“ pokračuje Galina Kubalová. „Vytvorili sme webstránku www.baletforblind.com, ktorú hodláme postupne nasýtiť všetkým, čo s klasickým tancom súvisí – od histórie cez vývojové peripetie až k dnešku, od správneho držania tela cez jednotlivé pozície rúk a nôh až k Labutiemu jazeru, ktoré sa považuje za vrcholné baletné dielo. Metodicky je klasický tanec spracovaný mimoriadne podrobne, takže z tohto hľadiska máme k dispozícii naozaj dostatočné množstvo materiálu.“

A pokiaľ ide o sprostredkovanie takéhoto zážitku nevidiacim? Mali ste aj v tomto smere dostatočné množstvo inšpirácií? Chodí svet po špičkách už aj okolo nevidiacich?

„Tak úplne na zelenej lúke sme nezačínali, pretože Daniel de Andrade, ktorý práve k Tulákovi Chaplinovi napísal libreto, bol jeho choreografom a režisérom, už v Londýne niekoľko baletných predstavení s audiokomentárom (AD) zorganizoval – v hľadisku boli len nevidiaci a AD bol čítaný nahlas. Mne sa ale takéto separovanie nepozdávalo, premýšľala som nad riešením, ktoré by bolo ústretové voči všetkým – vidiacich by neobmedzovalo a nevidiacim by doplnilo to, čo z pochopiteľných dôvodov vnímať nemôžu,“ objasňuje autorka nápadu.

Keď sa počas baletu rozpráva

Pod text AD sa podpísala Ildikó Gúziková, ktorá má so sprístupňovaním vizuálneho umenia nevidiacim a slabozrakým bohaté skúsenosti. Aby bolo všetko naozaj na špičkovej úrovni, popis prešiel niekoľkostupňovou kontrolou – ako prvé si ho vzalo na paškál SND, neskôr Galina Kubalová ako zástupkyňa nevidiacich a napokon Tanečné konzervatórium Evy Jaczovej, kde ho tanečne dovykresľovala Adriana Nalezinková. Celý AD k druhému dejstvu vznikol na pôde konzervatória. Čajkovský priblíži pestrosť národných tancov: španielskeho, orientálneho, čínskeho či ruského, umelci na javisku však ponúknu aj pastiersky tanec, valčík kvetov, párový tanec, pánsku variáciu, ktorú tancuje Luskáčik, a dámsku variáciu, ktorá je zas sólom Mášenkiným.

„Príbeh ako taký si môže vidiaci aj nevidiaci návštevník naštudovať dopredu, našou úlohou bolo vznešenosť, eleganciu a ladnosť pohybov vložiť do slov,“ vysvetľuje Ildikó Gúziková. „Usilovala som sa preto hovoriť o tom, aká je úprava scény, čo znázorňujú kulisy, upozorniť na dobové oblečenie účinkujúcich, na kostýmy, ktoré symbolizujú napr. jazdcov na koňoch a pod. Nevyhýbala som sa ani pomenovaniu farieb, ktoré sa nám všetkým prirodzene s niečím spájajú, upozornila som aj na momenty, kedy scéna stmavne, aby si aj nevidiaci (hoci sprostredkovane) uvedomili výraznú zmenu, ktorú prinesie opätovné rozsvietenie.“

S miernou obavou, ale predsa len, som sa spýtala, či sa dámy nenechali príliš uniesť.

„Nie, k Čajkovskému sme pristupovali s veľkou úctou a rešpektom. Uvedomovala som si, že tak ako ja, aj iní si tú hudbu chcú vychutnať a nechcú byť pri tom vyrušovaní. Na druhej strane som mala na zreteli, že balet nie je koncert a odo mňa sa vlastne očakáva, že ju sem-tam odsuniem trošku do úzadia. Snažila som sa preto zbytočne nerušiť Čajkovského hudbu, ale zároveň čo najvýstižnejšie a najstručnejšie sprostredkovať to, čo sa deje na javisku,“ rozptýlila moje obavy Ildikó Gúziková.

Prezradím vám ešte, že tento AD je šitý podľa mier Luskáčika-Slováčka, ktorý mal v choreografickej úprave Rafaela Avnikjana a Jozefa Dolinského st. premiéru v roku 2013. Autori projektu sa sústredili aj na to, aby mohol odtancovať aj za hranice. Zaujímalo ma preto, či je popis pre nevidiaceho diváka prenosný, či sa dá AD preložiť a použiť v ktoromkoľvek divadle na svete. Odpoveď znie: v podstate áno. Pretože hudba aj libreto sú napísané, do toho nik zasahovať nielenže nebude, ale ani by nemal, jediné, v čom vraj môžu nastať isté odchýlky, je

choreografia. Všetky inscenácie čerpajú plus mínus z pôvodného ruského prevedenia, takže hovoríme skutočne len o takých drobných úpravách, napr. že na pódiu nebude tancovať 20, ale 25 myší, niekedy vystupovali aj netopiere a motýle, a hoci tie už dnes z javiska odleteli, niekto by ich mohol znovu privolať a pod.

Croisée derrière

I. arabesque

Croisée devant

Effacée derrière

Naaranžujte svoje telo do baletných póz a budete elegancia sama!

Raz vidieť je lepšie ako stokrát počuť

Z tohto dôvodu vznikla v rámci projektu Luskáčik pre nevidiacich séria reliéfnych obrázkov. Podkladom pre ne sa stali fotografie Sandry Benčíčovej, zachytávajúce študentov Tanečného konzervatória Evy Jaczovej v dvanástich baletných pózach. Vo foyer SND možno pribudne

Rozprávejúci dotykový rám, ktorého hlavnými autormi sú Ildikó Gúziková a Vladimír Maroš. Na platniach sú postavy vytlačené na 3D tlačiarňi, takže ktokoľvek – nevidiaci i vidiaci – bude môcť hmatom analyzovať každú postavu, polohu jej končatín, nasmerovanie hlavy a trupu. Navyše, vďaka zvukovej nahrávke si bude môcť vypočuť opis danej pózy, dostane informáciu o oblečení tanečníkov a základy baletnej terminológie. Pravdaže, ani na názvy jednotlivých póz, a to v latinke i Braillovom písme, jeho tvorcovia nezabudli. Pre úplnosť dodám, že na odbornú stránku dohliadala Daniela Skácelová, grafickú fázu projektu mal na starosti Michal Kubala.

Dievčatko zo SŠI pre žiakov so zrakovým postihnutím v Bratislave si prezerá knižku Balet pre všetkých

Zdroj: GK

Medzi dlhoročných i čerstvých priaznivcov baletu sa navyše dostali knižka a nástenný kalendár. Na špeciálnom papieri sú vybrané pózy vyobrazené v jemnučkom reliéfe, ako sa na balet patrí, v spodnej časti nájdete ich názov v hladučkej latinke a roztancovaných bodkách, pod nimi je umiestnený QR kód, ktorý vás presmeruje na www.baletforblind.com a na podrobný popis, ako môžete svoje telo naaranžovať tak, že bude elegancia sama. Kúpou kalendára podporíte [OZ Od podlahy](#), ktoré projekt zastrešuje, dovoľte mi ale upozorniť, že dni v týždni a dátumy budete v Braillovom písme hľadať márne.

S onou reliéfnou knižkou, lepšie povedané niekoľkými reliéfnymi knižkami pod pazuchou sa v utorok 8. novembra predpoludním Galina Kubalová spolu s poslucháčmi Tanečného konzervatória Evy Jaczovej vybrala aj medzi deti na Svrčiu. Workshop a zážitkové učenie na Spojenej škole internátnej pre žiakov so zrakovým postihnutím v Bratislave plánovali od začiatku projektu, pretože si uvedomovali, že ich na prvý balet v živote treba poriadne pripraviť.

„Porozprávali sme im, čo sa za pojmom balet ukrýva, ich predstavy podporili reliéfnymi obrázkami z knižky a potom sme spoločne baletili,“ spomína s úsmevom iniciátorka projektu. „O pohybe a tanci to celkom posediačky nejde, zvlášť s takými zvedavcami, takže sme každé zo sedemnástich detí s konzervatoristami inštruovali, ako majú pri tej ktorej póze držať telo, kde majú dať ruky a v čom spočíva práca nôh. To ich povzbudilo ešte väčšmi, musím povedať, takže otázkam nebolo konca kraja.“

V slávnostnom

Premiéra Luskáčika s AD sa v programe baletu SND uhniesdila v stredu 7. decembra. Umelecký zážitok vytiahol z lavíc množstvo detí z bratislavskej i levočskej špeciálnej školy, ktoré mali možnosť pobesedovať si priamo s baletkami a baletákmi. Chlapci tak získali predstavu, akú stratégiu boja zvolil Myší kráľ so svojimi bojovníkmi, dievčatá už vedia, prečo sa Mášenka do Luskáčika zaľúbila, hoci ostatné deti sa ho báli. Dozvedeli sa ale aj to, kto je to vlásenkár a prečo sa tanečníci neobliekajú v šatni sami. Okrem živých spomienok a drobných darčiekov si všetci odniesli aj tričká s podpisom Luskáčika, Mášenky, jej brata Franza, Myšieho kráľa a mnohých iných. Obe školy dostali obrovské množstvo výtvarných potrieb, aby po návrate mohli na workshope s názvom Čo mi dalo toto predstavenie? stvárať svoj zážitok

modelovaním, kreslením či maľovaním. Ich práce budú istý čas krášiť aj foyer SND.

Rozprávajúci dotykový rám, ktorý vás prevedie abecedou baletu

Zdroj: IG

A ešte čosi vám zo zákulisia prezradím. Nuly a jednotky sa niekoľko týždňov rodili v hlave šikovného študenta Univerzity Komenského Jakuba Drobného. Aplikácia sa ovláda naozaj veľmi jednoducho a nie je závislá od Wi-Fi. Návštevník divadla si ju bude môcť čoskoro stiahnuť zo stránky www.baletforblind.com alebo doma, či vo foyer, ale skutočnosť, že priamo v baletnej sále internetové pripojenie zatiaľ nie je, nepredstavuje žiaden problém. Umelá inteligencia sa však samotnému predstaveniu neprispôsobí – ak dirigent udá trošku pomalšie tempo, ako je zakódované v aplikácii, budete ako jasnovidec – do slúchadiel vám príjemný ženský hlas oznámi to, na čo sa baletky a baletáci na javisku

ešte len pripravujú. AD zapiera, že by bol nahrávkou v klasickom slova zmysle, posúvaním teda dej nedobehnete ani so susedovou pomocou. Pán Galovič, dohráte nám, prosím, do uvítania divákov v sále pokyn, kedy máme aplikáciu spustiť? Aby nám naozaj nič neuniklo.

September v baletnom kalendári

Pohľad vpred

„Jajajáj!“, zvýskla Galina Kubalová. „Plánov by bolo! S vedením divadla sme predbežne hovorili o tom, že by sme takto mohli postupne sprístupniť každé baletné predstavenie. Takže to máme prácu tak... navždy, pretože Slovenské národné divadlo ročne odpremiéruje dva alebo tri tituly. Ale aj keby plynul čas v divadle pomalšie, myslím, že sa stačí len poobzerať vôkol seba a človek určite nájde niečo, čo zatiaľ svoje krásy nevidiacim neodhalilo. Stále je čo sprístupňovať.“

Dušana Blašková

Krátky pohľad späť

Pred naším Brailom

Dejiny písma pre nevidiacich sú naozaj bohaté a siahajú do dávnych-pradávných čias. Spočiatku vznikali pre potreby jednotlivcov, neskôr pre ústavy či školy, kde sa nevidiaci vzdelávali kolektívne a predovšetkým systematicky. Ich autormi boli samotní nevidiaci, ich učitelia, ale ničím výnimočným nebolo ani to, ak sa písmom pre nevidiacich začal zaoberať ktosi len tak z ulice. A že ich bolo! V podrobnom prehľade, ktorý knižne spracoval Josef Smýkal, sa spomínajú písma tvorené líniami (rôzne transkripcie a transformácie latinky, ale aj špeciálne sústavy, tesané, vyrezávané, ryté do vosku či písané hustým atramentom), bodové písma (napr. prepichovaná či perličková latinka, latinka zo zhlukov bodov a nám už známe dva stĺpce), písma, ktoré kombinovali línie i body, a napokon trojrozmerné písma (napr. uzlíkové). O mnohých z nich sa ale veľa nevie, hoci nám na ceste ku gramotnosti pomohli. Rozhodla som sa preto zopár veľkých mužov dejín slepeckého písma z tieňa Louisa Braila vyviesť a predstaviť vám ich.

Na hodine Valentina Haueya

Valentin Hauey

Zdroj: en.wikipedia.org

Okolo pradiarenských a kníhtlačiarskych dielní prvého výchovno-vzdelávacieho ústavu pre nevidiacich, ktorý je zapísaný v kronikách

mesta Paríž pod ozdobným 1784, prejde bez povšimnutia, ak dovoľíte, a poprosím vás nasledovať ma na hodinu čítania. Žiaci pána Haueya sa vzdelávali pomocou písma zostaveného z veľkých i malých písmen písanej latinky. Popísané hárky si však často svoje tajomstvá ponechali pre seba. Tvary písmen boli síce zjednodušené, ale pre hmat stále komplikované, písmenká akosi prerástli bruško prsta, zvlášť po tom, čo sa zakladateľ a riaditeľ ústavu pustil do testovania skratkopisu a pod a nad jednotlivými znakmi sa objavili bodky a čiarky. Ale čo iné mu ostávalo? Veľké litery do neho neustále domrzali a pýtali si veľa papiera a ten bol v tom čase príliš drahý.

Nemožno nespomenúť, že všetky študijné materiály vznikali v ústavnej tlačiarňi, v ktorej mohli pracovať aj jeho nevidiaci žiaci. Reliéfne písmená vznikli lisovaním a tlačiarňi k tomu potrebovali mäkkú podložku, navlhčené listy papiera a drevené, neskôr kovové odliatky písmen. Spočiatku sa text farbilo načerno, aby bol dobre čitateľný aj zrakom, ale neskôr sa od toho upustilo. K historikom o tom, ako sa cestou do kaviarne na parížskom námestí Place de la Concorde stal svedkom zosmiešňovania nevidiacich v kurióznych čiapkách na hlave a s veľkými kartónovými okuliarmi na nose, ktorých prinútili počas pouličnej cirkevnej slávnosti svätého Ovídia demonštrovať význam slova kakofónia, a o tom, ako ostal fascinovaný, keď slepý žobrák podľa zvuku darovanej mince dokázal určiť jej hodnotu, môžete pridať ešte jednu. Haueyovi totiž jednoduchý a pritom geniálny nápad, ako tlačiť reliéfnu latinku, takisto vnukla náhoda – všimol si totiž, že na rube každej tlačenej strany obyčajnej knihy sú písmená mierne pretlačené. „prečo ich nepretlačiť tak výrazne, aby sa dali čítať hmatom?“ položil si otázku a neodložil ju, kým to neskúsil. Francúzsko zaplavila vlna nadšenia a na počesť Valentina Haueya začala spod pier najvýznamnejších veršotepcov vychádzať jedna oslavná báseň za druhou.

Našťastie, pánovi učiteľovi sláva do hlavy nestúpila. Nemohol si nevšimnúť, že jeho žiaci z čítania akosi neprospeievajú, pristúpil preto k modifikácii a zmenšeniu svojho písma.

Popri tom si však veľmi dobre uvedomoval ešte jedno: vo vzdelávaní nevidiacich je len na polceste, pretože vedieť čítať a nevedieť písať, je len polovičná alfabetizácia. Experimentoval s rytím do papiera s mäkkou podložkou, neskôr papier napol do dreveného rámu. Nevidiaci museli písať obrátene (zrkadlovo), byť mimoriadne zruční a mať presnú predstavu o samotnom písmene. Asi tušíte, že s veľkým úspechom sa táto snaha nestretla. Nasledovali experimenty so špeciálnym tuhým atramentom, ktorý sa pri vzdelávaní nevidiacich používal už včasnšie.

Haueyovo písmo prešlo mnohými úpravami aj vo Francúzsku, aj v krajinách, kam preniklo. Postupným zjednodušovaním a úpravami dospelo až do podoby geometrickej latinky, ktorá je pre hmat podstatne čitateľnejšia. Lisovanie papiera sa stalo bežnou technikou tlače.

Jednou viedenskou uličkou za Johannom Wilhelmom Kleinom

RECHNUNG
FÜR HERRN ANTON KEIL,
WIEN.
BELIEBEN ZU EMPFANGEN:

3 FEINE KLEIDERBÜRSTEN
A FL. 2*50 FL. 7*50
5 HUTBÜRSTEN
A FL. 0*70 FL. 3*50
SUMME FL. 11

HOCHACHTUNGSVOLLST

GEORG ANANESCU,
BÜRSTENBINDER IN
WIEN, 7. BEZIRK,
NEUBAUASSE 44.

Prepichovaná latinka

Zdroj: www.apogeum.info

Písal sa rok 1800, keď J. W. Klein vytvoril nezávisle od Haueya tzv. hladkú latinku. Pôvodne pomerne malé, jednoducho tvarované a prísne geometrické písmená prešli určitým vývojom pod dohľadom tvorca, niekoľko desaťročí sa ale túlili svetom bez dozoru a žili vlastným životom. Texty spočiatku vznikali tak, že sa do sadrového vzoru, odliateho z voskovej predlohy, rozotrela papierová kaša, ktorá po stuhnutí zanechala na hárku reliéfne línie, neskôr došlo k zjednodušeniu techniky a k používaniu mechanického dreveného a kovového lisu. Len na pár riadkov si odskočím do susedného Nemecka, kde sa podobná latinka nelisovala do papiera, ale písala gumovou tekutinou (tekutým lepidlom). Prv než text zaschol, bolo potrebné posypať ho práškom

z pečatného vosku. Potom už stačilo papier len mierne zahriať, prášok sa rozpustil a súvislé reliéfne línie boli na svete.

Pán Klein však so svojím písmom úplne spokojný nebol, a tak hútal ďalej. K zásadnej zmene ho inšpirovalo niekoľko vzdelaných nevidiacich, ktorí síce takisto používali latinku, ale, čuduj sa svete, bodkovanú. Jedna slečna si napr. nechala vyrobiť sadu lístkov s písmenami, zoradila si ich do priehradiek, a keď chcela korešpondovať so svojimi priateľkami, jednoducho ich ponavliekala na niť. Druhá napla do rámu s naznačenými riadkami papier a písmená vypichovala ihlou, tretej stačili na zapisovanie poznámok špendlíky a poduška. Kleina však najväčšmi oslovilo písmo švajčiarskeho nevidiaceho učiteľa. Ten svoje pôvodne drôtené písmená vymenil za drevené hranoly, v ktorých boli tvary písmen vyznačené niekoľkými husto pri sebe pozapichovanými ihlami.

Zakladateľ a riaditeľ viedenského ústavu pre nevidiacich tento koncept prevzal a ako viacerí jeho predchodcovia pristúpil k zjednodušovaniu písmen (z veľkého tlačeneho A napr. odstránil vodorovnú čiarku a pod.), držal sa iba charakteristických tvarov, so všetkými ozdôbkami sa raz a navždy rozlúčil. V porovnaní s dovtedy známymi transkripciami latinky sa táto nevidiacim pomerne dobre čítala, navyše ňou mohli aj písať – buď čímsi, čo sa podobalo kružidlu (na konci každého z troch ramien bola umiestnená sada ihiel a kombináciou ramien sa vytvárali jednotlivé písmená), alebo na Kleinovom písacom stroji. Tento typ písma sa v našich končinách rozmohol a aj v 2. polovici 20. stor. ste mohli natrafiť alebo na text, alebo priamo na drevenú škatuľu, ktorá mala na pravej strane sadu malých kovových hranolov s hrotmi ihiel v tvare konkrétneho písmena, na ľavej zas plstenú podložku a na nej posuvný riadok. List papiera bolo treba položiť na plst', do posuvného riadka postupne vkladať príslušné hranoly a tlakom vypichať celý text. Písalo sa zľava doprava, riadky zdola nahor, a keďže reliéf vznikal na rubovej strane, priebežná kontrola neprichádzala do úvahy. Kleinovou prepichovanou latinkou sa knihy písali ručne, o tom, že by zostrojil sádzací stroj, história mlčí.

Syntéza Williama Moona

V 19. stor. nastal v oblasti tvorby písma pre nevidiacich doslova boom. Tvorcovia sa predháňajú, objavujú sa nové a nové návrhy alebo úpravy starších typov písem. Mnohé z nich mali prikrátku životnosť a primálny význam, aby som im obetovala čo i len riadok, iné, hoci sa neuchytili, boli základom, na ktorom sa dalo stavať ďalej. Na európskej pevnine je pre ne charakteristická istá živelnosť, Anglicko a Škótsko dokázali tvorivosť

udržať pod kontrolou. V istom zmysle to vyplývalo z toho, že v týchto krajinách mali vzdelávacie inštitúcie pre nevidiacich pomerne dlhú tradíciu, nebolo ich málo a učitelia potrebovali pre svojich žiakov písmo. Edinburská Spoločnosť pre umenie prišla preto s nápadom usporiadať súťaž. Časť doručených návrhov predstavovala transformáciu alebo transkripciu latinky, časť autorov už dáva prednosť špeciálnym znakom, pretože sa ukázalo, že latinka, akokoľvek prispôbena, je pre hmat nevhodná.

A	B	C	D	E	F	G
						
H	I	J	K	L	M	N
						
O	P	Q	R	S	T	U
						
	V	W	X	Y	Z	
						

Písmo anglického právnika Williama Moona

Zdroj: www.skaut-lisak.cz

Výsledky súťaže a štúdium viacerých reliéfnych sústav priviedli anglického právnika W. Moona k syntéze všetkých známych písem. V jeho abecede preto popri sebe môžete nájsť znaky, vychádzajúce z latinky, prevzaté od úspešných autorov, ale aj tvary úplne vymyslené. Treba povedať, že ide o jediný z anglických systémov, ktorý sa v praxi ujal a v anglosaských krajinách sa používal ešte v 20. stor. V staršej odbornej literatúre sa dokonca často objavuje názor, že Moonovo písmo je vhodné pre tých, ktorí stratili zrak v dospelosti, alebo ťažko manuálne pracujú a nemajú dostatočne citlivý hmat.

Wilhelm Ludolf Lachmann a jeho koncepčné myslenie

Od prepichovanej latinky cez reliéfnu latinku a tzv. geometrické písmo až k bodom. Taká bola tvorivá cesta zakladateľa a riaditeľa ústavu pre nevidiacich v Nemecku W. L. Lachmanna, ktorý sa zároveň pokladá za zostavovateľa prvého nemeckého skratkopisu. Jeho bodový systém je plne ortografický – umožnil vybodkovať matematické i notové zápisy, diakritické a interpunkčné znamienka, dokonca bolo možné aplikovať ho na iné jazyky. Ak sa vo vás v tejto chvíli ozval nejaký škriatok, ponúkam argumenty: jednotlivé písmená sa skladali z deviatich bodov umiestnených do štvorca, s jedným bodom uprostred. Nielenže sa nezmestili pod bruško prsta, tento stredný bod sa navyše odlišoval svojou veľkosťou a čítanie ešte väčšmi sťažoval. Lachmanna viedla matematická prísnosť a nie ohľady na hmat. Ak by ale páni Barbier a hlavne Braille nevytvorili, čo vytvorili, malo práve Lachmannovo písmo veľkú šancu preraziť. Pravdaže, určitým vývojom by prejsť muselo, tak ale každý systém sa vyvíjal. Scenár dejín bol však iný a žiadne z jeho písem práh jeho ústavu neprekročilo.

Správy zo zákopov alebo Charles Barbier de la Serre

A	I	O	U	É	E	AN	IN	ON	UN	EU	OU
••	••	••	••	••	••	••	••	••	••	••	••
B	D	G	J	V	Z	P	T	Q	CH	F	S
••	••	••	••	••	••	••	••	••	••	••	••
L	M	N	R	GN	L'	OI	OIN	IEN	STE	X	MENT
••	••	••	••	••	••	••	••	••	••	••	••

Posledný krok pred Louisom Brailloom

Zdroj: www.apogeum.info

Barbierovo prvé tajné písmo, určené pre vojenské účely, pochádza z roku 1796. Na jeho zápis bol potrebný list papiera a nôž, ktorým sa doň

vytvárali trojuholníkové dierky. Svetlo však nie. Návrhom na tzv. nočné písmo, ktorý podal v roku 1815, si dôstojník vo výslužbe zaistil v našich kruhoch nesmrteľnosť.

V pravom slova zmysle nejde o písmená, väčšinou sú to znaky pre fonetický prepis francúzštiny, čo bol zrejme hlavný dôvod, prečo sa v iných jazykových oblastiach nikdy nepoužívalo (ani ako experiment). Jeho systém je 12-bodový, tvoria ho dva vertikálne stĺpce po šiestich bodoch. Priveľa na jedno malé bruško prsta, priveľa na to, aby ich bolo možné hmatom vnímať simultánne, ale tak čítať sa dalo. Dokonca pomocou špeciálnej šablóny ním nevidiaci dokázali aj písať.

Barbier si nedostatky svojho písma uvedomoval, 6 bodov preto zredukoval na 5. Stále to ale nebolo ono. Chlapci z parížskeho ústavu pre nevidiacich, vedení predovšetkým túžbou čo najjednoduchšie zapísať hudobnú myšlienku, Barbierovo písmo neustále zdokonaľovali. Napokon trojica najpodnikavejších – Braille, Gailod a Fournier vyhlásili súťaž. Spolužiaci vyhodnotili, že s najlepším návrhom prišiel 16-ročný Louis (ostatné súťažné písma nie sú známe). Riaditeľ D. Guillié nevenoval iniciatíve žiadnu pozornosť, dokonca neexistujú dôveryhodné zdroje, že by o nej vôbec vedel. Ak áno, zrejme ju považoval za detskú hru. Ach, ako veľmi sa mýlil! Ale o tom niekedy nabudúce.

Dušana Blašková

DÚHOVKA

Vydavateľ: Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska,

Sekulská 1, 842 50 Bratislava

IČO: 00683876

Dátum vydania: 23. december 2022

Zostavila: Dušana Blašková

Jazyková korektúra: Michaela Hajduková

ISBN: 978-80-973818-4-4

Fotografia na obálke: Zdroj: SCHUBERTcommons

Fotografie, pri ktorých nie je uvedený zdroj, sú z archívu ÚNSS.

Grafika a tlač: Starion, s. r. o.

Vyšlo s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR